

**UNIVERZITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN**

VÝVOJ PRÁVNÍHO POSTAVENÍ LUŽICKÝCH SRBŮ

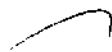
Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Radim Seltenreich

Jan Janda

Diplomová práce

Praha, 2006

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 24. 3. 2006 .....

Obsah:

Úvod.....	4
I. Vývoj právního postavení Lužických Srbů.....	6
1. Lužice od příchodu Slovanů do napoleonských válek.....	6
2. Období 1815 – 1871.....	11
3. Období 1871 – 1918.....	13
4. Období po skončení první světové války.....	15
5. Výmarská republika.....	17
6. Třetí říše.....	20
7. Období po skončení druhé světové války.....	23
8. Německá demokratická republika.....	26
9. Spolková republika Německo po sjednocení.....	35
II. Mezinárodní a evropské aspekty postavení Lužických Srbů.....	48
1. Právo na sebeurčení národů.....	48
2. Ochrana národnostních menšin v mezinárodním právu.....	50
3. Lužičtí Srbové a Evropská unie.....	55
Závěr.....	57
Literatura a právní předpisy.....	58
Příloha.....	60

Úvod

Tato práce se zabývá vývojem právního postavení lužickosrbské menšiny ve státních útvarech, jichž byla Lužice součástí.

Práce je rozdělena na dvě části. První část je členěna chronologicky na kapitoly popisující příslušné dějinné etapy. Zvláštností je kapitola 1 (období od příchodu Slovanů do doby Napoleonské), která není zdaleka vyčerpávající, popisuje převážně státoprávní vývoj lužického území. Takový úvod jsem považoval za vhodný, avšak jádrem mé diplomové práce je moderní historie. Domnívám se, že právní postavení národnostních menšin lze souvisle pozorovat až od doby rozvoje novodobého nacionalismu v 19. století. Kapitoly následující popisují právní regulaci v příslušných obdobích vztahující se k Lužickým Srbům zhruba podle odvětví (ústavněprávní postavení menšiny, školství, kultura, používání lužickosrbské řeči ve veřejné oblasti, případně též konfesněprávní otázky atd.). Na konci každé kapitoly stručně popisují vývoj politické reprezentace Lužických Srbů a vývoj česko-lužických vztahů. Z pochopitelných důvodů nemá takové členění kapitola 8 (Třetí říše). Zvláštní pozornost jsem věnoval v kapitolách 4 a 7 (období po světových válkách) snahám o připojení Lužice k Československu, které byly překvapivě silnější na straně lužické než u československé politické reprezentace. V příslušných kapitolách též popisují obecně historické skutečnosti s mimořádným významem pro lužickosrbský národ, jakými byla např. právě nacistická perzekuce nebo extenzivní hnědouhelná těžba v NDR, okrajově zmiňují též demografická fakta.

Část druhá se zabývá mezinárodními a evropskými aspekty postavení Lužických Srbů. V kapitole 1 se pokouším nalézt odpověď na otázku, zda má lužickosrbský národ právo na sebeurčení. Kapitola 2 pak popisuje vývoj mezinárodněprávního postavení národnostních menšin z pohledu Lužických Srbů. Kapitola 3 pak zmiňuje možnosti ochrany národnostních menšin v Evropské unii.

Při překládání německých právních pramenů jsem se snažil o co nejvyšší možnou míru doslovnosti překladu, zejména u norem, u kterých se věnuji jejich jazykovému výkladu. V textu citované právní normy jsou psány kurzívou, stejně jako některé další, zvláště cizojazyčné citace. Místopisné názvy používám zpravidla v české (např. Chotěbuz) nebo lužickosrbské formě (např. Wojerecy). Pokud se v textu práce hovoří

o lužickosrbském jazyku, chápu pod tímto označením obě jeho formy, hornolužickou a dolnolužickou srbštinu, které se však od sebe liší natolik, že jde o dva různé jazyky.

Prameny jsem čerpal převážně z bohatých sorabistických fondů Slovanské knihovny Národní knihovny České republiky, dále z publikací lužického nakladatelství Domowina, obecně historické i právně historické literatury, německých právnických učebnic a německých právních předpisů. Řadu cenných informací a pramenů jsem získal prostřednictvím internetových stránek Společnosti přátel Lužice¹ a organizace Domowina².

Na závěr bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce, docentovi Radimu Seltenreichovi, jakož i celé katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy za mimořádně vstřícný přístup. Za pomoc s překladem některých německých právních termínů jsem vděčný PhDr. Mileně Horákové.

---

¹ www.luzice.cz

² www.domowina.de

1. Vývoj právního postavení Lužických Srbů

1. Lužice od příchodu Slovanů do napoleonských válek

V šestém století osídlily oblast Lužice slovanské kmeny Srbů. Lužickosrbské kmeny v dolní části Lužice byli označováni jako Lužičané, horní části Lužice obýval kmen Milčanů. Slované v Lužici byli součástí souvislého slovanského osídlení polabských a baltských Slovanů. Dnes se Slované v Lužici dělí na Hornolužické Srby a Dolnolužické Srby, Lužice se dělí na Horní (město Budyšín s okolím) a Dolní (město Chotěbuz s okolím) podle toku Sprévy. Souvislost označení Srbové se Srby na Balkáně není jednoznačně prokázána, pravděpodobně se datuje až k době před stěhováním národů. Byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogenetos (vládl 912-959) se ve svém díle „O řízení státu“ zmiňuje o původu balkánských Srbů ze Srbů severních neboli bílých, jejichž země sousedí s Franky a Sasy³. Německy se Lužičtí Srbové označují buď *Sorben* nebo *Wenden*, což pochází z latinského označení *Veneti*, používaného pro negermánské národy na východ od limitu Římské říše.

Kolem roku 623 se Lužičtí Srbové sjednotili s Čechy a Moravany v Sámově říši. Další zmínky o Lužických Srbech pocházejí z 8. století, kdy docházelo ke střetům s Franskou říší. Za dob Karla Velikého měly být lužickosrbské kmeny sjednoceny pod vůdcem Miliduchem⁴. Karel Veliký kolem roku 804 zlomil moc Lužických Srbů a jejich území přeměnil v marky. Na východě své říše vytvořil pro snazší ovládnutí lužických oblastí hraniční pás *limes sorabicus*. Pod vedením především saských feudálů byla v Lužici zřízena Srbská marka. V letech 883 – 897 sem zasahoval vliv Velkomoravské říše.

Po vzniku Německé říše v 10. století byla Lužice obsazena saským vévodou Jindřichem I. Ptáčníkem a začleněna do Východní (saské) marky ovládané markrabětem Siegfriedem (severní část) a do Míšeňské marky (jižní část). Na území Budyšínska vznikla marka, kterou spravovali od konce 10. století Wettinové (od roku 1031 markrabí Východní marky)⁵. Způsob, jakým byla Lužice získána, dokládá událost z roku 938, kdy markrabě Gero pozval 30 lužických knížat na hostinu, aby je zde nechal úkladně zavraždit. Roku 1002 do Milčanska vtrhl polský kníže Boleslav I.

³ Neustupný, Jiří, *Pravěké dějiny Lužice*, Společnost přátel Lužice, Praha 1946, str. 99-101

⁴ Páta, Josef, *Lužice*, Společnost přátel Lužice, Praha 1946, str. 34

⁵ Honzák, Pečenka, Vlčková, *Evropa v proměnách staletí*, Libri, 1995, str. 273-275

Chrabrý a přivtělil je k Polsku. Budyšínsko bylo Boleslavu I. Chrabrému přiznáno Budyšínským mírem roku 1018. Po smrti Boleslava I. Chrabrého a rozkladu centrální moci v Polsku bylo Budyšínsko od roku 1033 opět císařovo. Roku 1076 dostal český kníže Vratislav II. lénem Milčansko, který je postoupil jako věno své dceři Juditě, provdané za Wiprechta Grojského. Území Horní Lužice bylo k Čechám znovu připojeno za Soběslava I. roku 1136. Ve stejném roce připadlo území Dolní Lužice markrabím Východní marky z rodu Wettinů. Roku 1142 získávají Milčansko pod dočasnou správu míšeňští markrabí, ovšem v roce 1158 jej získává český král Vladislav II. jako říšské léno. V držení českých knížat (a králů) zůstalo až do roku 1253, kdy český král Přemysl II. provdal svou příbuznou Boženu za braniborského panovníka Otu III. a současně mu odevzdal Milčansko jako zástavu.

Z různých stran pokračovala christianizace Polabských Slovanů. Pro východní oblasti německé říše byla zřízena biskupství v Brandenburgu a Míšni. Pohanští Slované se zprvu křesťanství bránili, ani ne z důvodu víry, spíše kvůli desátkové povinnosti. Zásadní událostí ve vývoji národnostního složení Lužice byla středověká kolonizace (nejvíce kolonistů – převážně Němců – se do Lužice přistěhovalo v době od poloviny 12. století do konce 13. století). Se starší slovanskou kolonizací souvisí i zřizování újezdů, které byly typické pro české státní právo 11. a 12. století. V době středověké kolonizace bylo německými osadníky převrstveno i lužickosrbské obyvatelstvo v severních Čechách⁶.

Braniborský markrabě Ota III. si roku 1268 území Milčanska rozdělil se svým bratrem, čímž byly položeny základy rozdělení na Budyšínsko a Zhořelecko pod vrchní správou fojtů. V letech 1303 – 1306 se Lužice zmocnili braniborští Askánovci. Po jejich vymření území postupně ovládli Lucemburkové, nejdříve se Jan Lucemburský roku 1319 při vědomí přemyslovské věnné zástavy Askánovcům prohlásil za pána Budyšínska. V roce 1329 připojil k České koruně Zhořelecko. Na konci jeho vlády se v Lužici vytvořil obranný svazek šesti lužických měst⁷ zvaný Šestiměstí (*Hexapolis*), kterému byla přiznána řada tržních privilegií, samo se řídilo právem magdeburským. Města byla převážně německá a lužickosrbský živel byl v životě měst znevýhodňován,

⁶ Odtud některé místopisné názvy, například Srbská Kamenice

⁷ 5 lužických měst - Budyšín, Kamenec, Lubava, Zhořelec a Lubáň a česká Žitava

objevily se zde i první zákazy lužickosrbské řeči⁸. Byli však i privilegované rody lužickosrbské rody (od 13. století zcela poněmčené), například páni z Kamence (von Kamenz), z Nosačic (v. Nostitz, tedy Nosticové) nebo z Kětlic (v. Kittlitz).

Janův syn Karel IV. získal roku 1346 nejdříve Lubáňsko. Svoji politikou postupně získával další území, roku 1357 Wojerecko, roku 1363 Rólany s okolím, Dolní Lužici 1368, roku 1370 byl připojen Fürstenberg nad Odrou, v následujícím roce byly vyřešeny některé nároky magdeburských arcibiskupů v Dolní Lužici. Konečně roku 1373 bylo připojeno Braniborsko, když se jej předtím Wittelsbachové vzdali. Do sociálních a národnostních poměrů v Lužici zasáhl Karel IV. dekretem o zákazu potlačování lidu z roku 1356 a zejména vydáním Zlaté buly z téhož roku, kterou povolil slovanskému obyvatelstvu usazovat se v městech. V čele autonomní správy Lužic byl postaven místodržící českého krále, fojt Šlik, který v roce 1350 nařídil, aby se lužickosrbským řemeslníkům nekladly překážky v městských právech a byli rovnoprávní s německými. Po stránce kulturní měla pro Lužici velký význam roku 1348 založená pražská universita. Někteří lužičtí studenti se posléze stali i jejími profesory a děkany⁹.

Mohutný státní útvar rodu Lucemburků byl oslaben rozhodnutím samotného Karla IV., který rozdělil svou rodovou državu mezi své syny Václava IV., Zikmunda a Jana. Pro Jana bylo zřízeno Zhořelecké vévodství, k němuž náležela i východní část Dolní Lužice. Po smrti Jana Zhořeleckého (1396) připadla tato oblast Joštovi Moravskému, který tu vládl až do své smrti (1411). Ve vlastním Budyšínsku bezprostředně vládl český král Václav IV., který po smrti Jana Zhořeleckého připojil k Budyšínsku opět Zhořelecko a po Joštově smrti roku 1411 i Dolní Lužici¹⁰.

V době husitských nepokojů sousední země jevíli zájem o získání Lužice, konkrétně Míšeňsko o Horní Lužici a Braniborsko (od roku 1415 zde vládli Hohenzollernové) o Dolní Lužici. V Horní Lužici se po smrti Albrechta z Koldic (1425 – 1448) pokusila míšeňská markrabí o získání budyšínského fojtství, ale české stavy prosadily Jana z Koldic, který vykonával svůj úřad až do roku 1454. Dočasně ztracené Wojerecy (1448 – 1454) byly míšeňskými markrabími navráceny. Dolnolužické

---

⁸ Hemmo, Klaus, *Der weite Weg nach Europa*, Patmos Verlag 2004, str. 141-162

⁹ Zmeškal, Vladimír, *Lužičtí Srbové*, Společnost Národního muzea v Praze, 1962, str. 6

¹⁰ Boháč, Zdeněk, *České země a Lužice*, Společnost Cyrila a Metoděje v Budyšíně a nakladatelství Sursum, str. 11-20

fojtství, zapsané roku 1422 králem Zikmundem Janovi z Polenska, se stalo zdrojem nesvárů mezi Saskem a Braniborskem. Saskou ochranu nejdříve uznal klášter v Dobroluhu (1423), později i Chotěbuz (1442) a koupí přešel na Sasko Grabin a Zlý Komorov (1442). Sasko tak využívalo oslabení české koruny a v roce 1438 si vyžádalo od krále Albrechta právo ochrany nad Lužicí a se souhlasem císaře Bedřicha se pokusilo v roce 1448 převést na sebe zápis pánů z Polenska. Tento pokus byl odmítnut českými stavy i Braniborskem, které jen čekalo na příhodnou dobu ke svému obohacení.

Braniborská markrabata již v roce 1441 přijala pod zvláštní ochranu dolnolužického fojta i některé šlechtické rody. Roku 1445 koupila Chotěbuz a Picno, v roce 1448 získala od pánů z Polenska zápis na dolnolužické fojtství. V polovině 15. století tak byla všeobecně uznávaná braniborská vrchní správa v celé Dolní Lužici. Státově právně však Lužice nadále náležela české koruně, Hohenzollerni byli jen zástavními držiteli fojtství.

Český král Jiří z Poděbrad stvrdil braniborskou držbu fojtství v roce 1459 a teprve po úmluvách v Grabinu v roce 1462 se vrátila Lužice zpět české koruně. Braniborským markrabím byly ponechány jen Chotěbuz a některá další města.

Pouta Lužice k české koruně se postupně uvolňovala. Podle vladislavského zřízení zemského měli Lužičané s ostatními příslušníky české koruny společné státní občanství (inkolát) a mohli svobodně rozmnožovat majetek v kterékoliv zemi království. Lužice byla rovněž vázána společnou obranou českého státu a přispívala k ní vypravením 1200 jezdců a 2000 pěších.

K dalšímu uvolnění pout s českou korunou přispělo české stavovské povstání v letech 1618 – 1620 a následná třicetiletá válka. Po volbě protihabsburského kandidáta Fridricha Falckého za českého krále došlo ke sbližení císaře Ferdinanda II. Habsburského se saským kurfiřtem Janem Jiřím. Smlouvou ze 6. července 1620 byla odevzdána Sasku Lužice jako náhrada válečných ztrát. Bezprostředně nato vtrhl saský kurfiřt do Horní Lužice a zmocnil se Kamence, Halštrowa, Rakec a po delším obléhání vstoupil 5. října 1620 do Budyšína. Brzy potom obsadil v Dolní Lužici města Lubín, Baršc a Gubin. Ve východní části Horní Lužice se však ještě držel Jan Jiří Krnovský, který obhajoval zájmy Fridricha Falckého, ale již v následujícím roce vyklidil města Zhořelec a Žitavu. Brzy potom, 18. července 1621, si dal saský kurfiřt Jan Jiří

jako zástavní držitel holdovat lužickými stavy a s Ferdinandem II. uzavřel dne 23. června 1623 dohodu o zastavení Lužice až do vyplacení válečných škod, odhadovaných na 6 miliónů tolarů. Po saském vpádu do Čech na počátku 30. let nabývaly události dalšího spádu a král Ferdinand II. proměnil Pražským mírem a recessem ze dne 13. května 1635 dosavadní zástavu v dědičné léno, přičemž výše zástavního dluhu byla odhadnuta již na 72 tun zlata, čili 7 miliónů 200 tisíc tolarů. Mezi nejdůležitější ustanovení pražského recessu náleží výrok, že Horní a Dolní Lužice přecházejí jako dědičné mužské léno na saského kurfiřta. Českému králi zůstalo nadále vrchní lenní právo, markraběcí titul, užívání lužických znaků a zpětné navrácení země v případě vymření rodu saské dynastie. Vládcí Saska a Lužice se nemuseli účastnit českých sněmů ani platit berně. Českému králi však nadále příslušela z Lužice pomoc k obraně státu proti Turkům, či jiným obecným nepřítelům, přičemž tato pomoc měla být vysílána podle starého poměru. Významným ustanovením bylo, že českým panovníkům nadále příslušela ochrana katolické církve v celé Lužici, která měla být zachována v dosavadních právech. Výslovně je uvedena ochrana kapituly v Budyšíně, klášterů Marijina Hvězda a Marijin Doł, převorství v Lubáni a dolnolužického opatství v Nové Celi. Dále bylo zdůrazněno, že kdyby Lužice připadla zpět k české koruně, mají být jejím obyvatelům zachována jejich dosavadní práva a svobody náboženské a politické. Touto doložkou zřejmě saští panovníci zajišťovali náboženské svobody evangelíkům v případě navrácení Lužice k Čechám.

Katolíci v Lužici zůstali pod církevní správou pražského arcibiskupství. V roce 1704 založili v Praze bratři Šimonové (lužickosrbští duchovní) nadaci, která vypisovala každoročně stipendia pro lužickosrbské studenty a roku 1728 pro ně v Praze postavila internát (vlastně jakési vzdělávací a kulturní středisko s knihovnou), dodnes známý jako Lužický seminář na Malé straně.

Náboženskou strukturu Lužice výrazně pozměnila reformace, na luterství přistoupila do roku 1578 většina Lužických Srbů s výjimkou katolíků na Budyšínsku. Právě doba reformace byla spojena s rozkvětem lužickosrbského jazyka a písemnictví.

Braniborsko se vůči Lužickým Srbům stavělo poměrně nepřátelsky, v roce 1667 Kurfiřt Bedřich Vilém vykázal lužickosrbské kněží a zakázal vydávání lužickosrbských

knih. Školní výuka a bohoslužby zde byly možné pouze v němčině. V 18. století se výrazně zhoršovalo sociální postavení lužického, převážně selského lidu, které bylo poddané vrchnosti a bylo jí povinno robotou.

Za napoleonských válek získal saský král Bedřich August I. jako spojenec Francie tylžským mírem v roce 1807 od Pruska Chotěbuzsko s dalšími enklávami, takže po mnoha staletích byla sjednocena téměř celé Lužice pod jediným panovníkem. V roce 1813 po Napoleonových neúspěších bylo Chotěbuzsko opět vyhlášeno za majetek Pruska. Po pádu Napoleona ztratilo Sasko na základě rozhodnutí vídeňského kongresu svou část Dolní Lužice, která byla opět připojena k pruskému Braniborsku, spolu se severovýchodní částí Horní Lužice (později okresy Wojerecy, Rózbork, Zhořelec a Lubáň), přičleněné k pruskému Slezsku. Sasku zůstalo jen Budyšínsko, Kamenecko, Lubavsko a Žitavsko, podle článku 18 vídeňského mírového ujednání z 18. 5. 1815 bylo saskému králi ponecháno užívání titulu hornolužického markraběte a zároveň se rakouský císař František I. vzdal vrchního lenního panství nad zeměmi odstoupenými Prusku. Dále zůstalo právo návratu Lužice k české koruně po vymření panovnických rodů v Sasku i Prusku. Pro saskou část nadále platilo v případě vymření saské dynastie právo výkupu příslušné části zástavní peněžní částky, pruská část měla připadnout v případě vymření pruských panovníků české koruně bezplatně. Rakouští císařové z titulu českých králů nadále užívali markraběcího titulu obou Lužic.

2. Období 1815 – 1871

Uspořádání po vídeňském kongresu znamenalo správní rozdrobení lužickosrbského sídelního území hned na tři části – v pruském Braniborsku a Slezsku a v Sasku.

Pruská politika vůči Lužickým Srbům byla zaměřena na jejich germanizaci, stejný byl i pruský postoj vůči Polákům na jeho území. Provinční vláda ve Frankfurtu nad Odrou vydala již roku 1818 nařízení, které nařizovalo učitelům alespoň základní šíření německé řeči a aby užívání lužické srbštiny bylo omezeno jen na první ročníky školy. Následovala opatření jako zákaz vydávání lužickosrbských školních učebnic nebo systematické povolávání německých farářů a učitelů na místa v Lužickými Srby obývané oblasti.

Prusko sice nijak nepotíralo užívání lužické srbštiny, prosazovalo pouze zásadu „neznevýhodňování lužickosrbského jazyka“. Projevem této politiky bylo od roku 1830 poněmčování lužickosrbských jmen v církevních seznamech a u soudních písařů, čímž vznikla tradice dvojí formy jmen Lužických Srbů. V pruské oktrojované ústavě z roku 1850, přijaté po ztroskotání snahy o sjednocení německých území z revolučních let 1848 / 1849 a frankfurtské ústavy (viz dále), nebylo žádné ustanovení chránící národnostní menšiny.

Ke zmírnění pruského postoje vůči Lužickým Srbům došlo po roce 1860, kdy byla na gymnáziu v Chotěbuzi opět připuštěna výuka v lužické srbštině, vycházely učebnice v lužické srbštině, v Altdöbern byl zřízen seminář pro lužickosrbské učitele a farnosti v oblastech s lužickosrbským obyvatelstvem byly opět obsazeny lužickosrbskými duchovními. Tento vývoj skončil v roce 1871 vznikem německé říše.

V saské Horní Lužici se prolínaly dva principy – tradiční saská tolerance se zájmem státu na šíření německého jazyka. Tento rozpor se projevil i v saském školském zákoně z roku 1835¹¹, kdy tento zákon sice výslovně povolil výuku čtení a náboženství v lužické srbštině (velmi liberální ustanovení ve srovnání s pruskou úpravou), na druhou stranu závazně stanovil němčinu jako vyučovací jazyk všech ostatních předmětů.

Pro sociální a ekonomické postavení lužických sedláků mělo velký význam zrušení roboty, ke kterému docházelo postupně během první poloviny 19. století, v Prusku rychleji než v Sasku¹².

Lužičtí Srbové v Sasku mohli na rozdíl od Lužických Srbů v Prusku využít pro vylepšení svého postavení revoluční události v letech 1848/1849. V takzvané Velké petici Lužických Srbů směřované saské vládě požadovali zrovnoprávnění jejich jazyka a kultury v církvi a ve škole, před soudy i ve styku s úřady, dále též žádali zveřejňování saských zákonů a nařízení v lužické srbštině. Požadavky v podstatě splněny nebyly, ke zrovnoprávnění lužické srbštiny ve školství nedošlo, pouze byla povolena výuka v lužické srbštině na gymnáziu v Budyšíně a příprava lužickosrbských učitelů na učitelském semináři rovněž v Budyšíně. Užívat lužickou srbštinu před soudy

---

¹¹ GVBl. Königreich Sachsen 1835 S. 279

¹² Müller, Krieger, Vollrath, Dějiny Německa, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995, str. 136

a úřady bylo možné jen prostřednictvím tlumočnicka. Liberální saská politika vůči Lužickým Srbům skončila se založením německé říše roku 1871.

Dne 28. března 1849 schválilo revoluční celoněmecké Národní shromáždění v kostele sv. Pavla ve Frankfurtu nad Mohanem německou říšskou ústavu (zvanou frankfurtská). Stejně shromáždění později prohlásilo pruského krále Bedřicha Viléma IV. za německého císaře, který to však odmítl (neboť by tím legitimizoval revoluci). Jeho odmítnutí nakonec vedlo ke ztroskotání frankfurtské ústavy¹³.

§ 188 frankfurtské ústavy obsahoval velmi pokrokovou ochranu národnostních menšin:

Německy nehovořícím národním kmenům Německa se zaručuje jejich národnostní rozvoj, zejména zrovnoprávnění jejich řeči tam, kam zasahují jejich sídelní prostory, v záležitostech církve, výuce, vnitřní správě i justici.

Už 31. května 1848 přijalo národní shromáždění aklamací prohlášení, že uznává národní práva neněmeckých národů. Tou dobou ovšem nebyl znám rozsah území budoucí německé říše – tedy zda zvítězí velkoněmecké nebo maloněmecké (bez Rakouska) řešení.

Postavení lužické srbštiny před rokem 1848 bylo i ve srovnání s polštinou v pruském záboru Polska velmi nevýhodné, § 188 frankfurtské ústavy by tedy znamenal jeho výrazné zlepšení, byť jen na omezeném území s převahou lužickosrbského obyvatelstva¹⁴.

Lužickosrbské národní uvědomění v 19. století bylo silně ovlivněno českým národním obrozením. Přispíval k tomu zejména i Lužický seminář v Praze. Roku 1846 byl navíc v Praze založen studentský spolek Serbowka. V roce 1847 byla v Budyšině (podle českého vzoru) založena Mačica Serbska (Matice Lužickosrbská).

3. Období 1871 – 1918

Německá říše byla zřízena roku 1871 jako národní stát Němců, byť v „maloněmecké“ variantě. Její ústava neobsahovala žádné ustanovení k ochraně národnostních menšin. Vznik Říše znamenal velký vzestup německého nacionalismu. Slovanské menšiny, z nichž největší byli Poláci, představovali „potenciální nepřátele“

¹³ Frotsher, Pieroth, Verfassungsgeschichte, 4. vydání, C. H. Beck, Mnichov 2003, str. 155-177

¹⁴ Pastor, Thomas, Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland, Domowina-Verlag 1997, str. 17-22

a nespolehlivý element v Říši. Otto von Bismarck začal v oblasti pruského záboru Polska aplikovat germanizační politiku. Po Berlínském kongresu v roce 1878 došlo ke zhoršení vztahu s Ruskem, německý tisk tehdy hecoval proti panslavismu, jehož projevem měly být mimo jiné i cesty Lužického Srba Jana Arnošta Smolera do Ruska, který tam jezdil shánět finanční prostředky na podporu lužickosrbské kultury.

Roku 1876 byl v Prusku schválen zákon o jednacích řeči před úřady, úředníky a politickými korporacemi¹⁵. Tento zákon stanovil v celé říši jediný jednacím jazyk němčinu. Prováděcím nařízením ze stejného roku bylo stanoveno desetileté přechodné období pro vyjmenované národnostní menšiny (Poláky, Dány, Litevce a Francouze). Pro Lužické Srby takové přechodné období neplatilo.

V Pruské části Lužice zesílil v této době byrokratický asimilační tlak. Ústupky v oblasti školství z šedesátých let byly vzaty zpět a roku 1888 byla na gymnáziu v Chotěbuzi pozastavena výuka lužické srbštiny, včetně výuky fakultativní. Většina lužickosrbských učitelů byla nahrazena německými, lužickosrbská výuka tak byla de facto zastavena. Stejně tak bylo mnoho kněží lužickosrbské národnosti vykázáno do německy mluvících oblastí a řada farností zůstala neobsazena.

I v Sasku sílila germanizace. Saský zákon o obecných školách z roku 1873¹⁶ omezil výuku v lužické srbštině jen na výuku náboženství a výuku čtení. Školská správa se později snažila připouštět výuku čtení v lužické srbštině, ovšem jen mimo plán výuky. Neschválená novela připravovaná v letech 1911 a 1912 měla obsahovat stejné ustanovení o lužickosrbské výuce s jedinou změnou – výuka v lužické srbštině měla být nadále jen fakultativní. Saský zákon o obecných školách zůstal v platnosti až do roku 1919.

Říšské zákonodárství mělo díky omezené kompetenci ve vnitřních záležitostech málo možností jak ovlivnit postavení lužickosrbské menšiny. Říšský zákon o soustavě soudů z roku 1877¹⁷ stanovil jako jediný jednacím jazyk před soudy němčinu. Daleko závažnějším zásahem do života národnostních menšin byl zákon o spolcích z roku 1908¹⁸, který nedovoloval používat při veřejných shromážděních jiný jazyk než

---

¹⁵ GS 1876 S. 389

¹⁶ GuABl. 1873 S. 350

¹⁷ RGBl. 1877 S. 41

¹⁸ RGBl. 1908 S. 151

němčinu. Účelem tohoto opatření bylo usnadnění možnosti kontroly nad spolkovou činností národnostních menšin.

Druhá polovina 19. století byla dobou výrazné industrializace lužického území, začíná se zde dolovat hnědé uhlí, vznikají zde sklárny, porcelánky, textilní a jiné továrny, do oblasti se dostává železnice. Industrializace a s ní spojená migrace obyvatelstva vedla k posílení německého charakteru Lužice.

Na počátku dvacátého století sílilo národní uvědomění Lužických Srbů. V Budyšíně byl z peněz ze sbírky postaven Lužickosrbský dům (*Serbski dom*) s tiskárnou, který byl od roku 1904 centrem lužickosrbského kulturního života. Roku 1912 byla založena organizace Domowina (prvním předsedou byl básník J. Bart-Cisinski), která zastřešovala 31 lužickosrbských spolků s 2800 členy.

I v Čechách sílilo uvědomění sounáležitosti s Lužickými Srby. Od roku 1901 se na Filosofické fakultě v Praze vyučovala lužická srbština. Roku 1907 byl v Praze založen Česko-lužický spolek, který měl ve svém názvu jméno Adolfa Černého¹⁹.

4. Období po skončení 1. světové války

Kapitulace Německé říše 11. listopadu 1918 přinesla možnost zabývat se lužickou otázkou, tedy postavením Lužických Srbů i možným uplatněním jejich práva na sebeurčení. Údaje o tehdejšímu počtu Lužickosrbského obyvatelstva se různí, podle Josefa Páty žilo v Lužici 120 000 až 200 000 lužickosrbských obyvatel²⁰, Zdeněk Boháč uvádí (jde o odhad počtu na konci 19. století) zhruba 90 000 osob mluvících hornolužickou srbštinou a 71 000 mluvících dolnolužickou srbštinou²¹.

Krátce po skončení první světové války se v Budyšíně ustanovil Lužickosrbský národní výbor (*Serbski narodny wuběrka*), který sehrál roli politické reprezentace Lužických Srbů na pařížské mírové konferenci. Jeho předsedou byl Arnošt Bart. Legitimitu výboru podpořilo shromáždění asi čtyř stovek zástupců Lužických Srbů 15. března 1919 v Budyšíně, které jednomyslně stálo za požadavky výboru.

Arnošt Bart se účastnil pařížské mírové konference, kde se pod vlivem zásad Woodrowa Wilsona zasazoval o právo na sebeurčení Lužických Srbů. Na Wilsonovy

¹⁹ Adolf Černý (1864 – 1952), literární pseudonym Jan Rokyta, významný český slavista zaměřený na sorabistiku a polonistiku

²⁰ Páta, Josef, *Lužice*, nakladatelství Jos. R. Vilímek, Praha 1919, str. 77

²¹ Boháč, Zdeněk, *České země a Lužice*, Společnost Cyrila a Metoděje v Budyšíně a nakladatelství Sursum, str. 78

zásady se odvolával Srbský národní výbor i v proklamaci ze začátku roku 1919. V této proklamaci ustupuje od požadavku na samostatný lužickosrbský stát – tato myšlenka byla i podle tehdejších národnostních poměrů nereálná, Slované by tvořili asi 35% obyvatelstva takového státu²², to díky převaze Němců v lužických městech. Dle optimistického názoru Josefa Páty měli Lužičtí Srbové tvořit až 60% obyvatelstva lužického státu²³. Ve zmíněné proklamaci se požaduje vytvoření autonomního teritoria sjednocujícího oblasti obývané Lužickými Srby náležející jak k Sasku, tak i Prusku. S tímto programem odjel Arnošt Bart na pařížskou mírovou konferenci, kde jej předal spojencům. Podporu našel u československé delegace, se kterou rovněž probíral možnost připojení Lužic ke vznikajícímu Československu. Ta ale přistoupila k této věci poměrně zdrženlivě. Eduard Beneš sice dne 5. února 1919 svým projevem na konferenci podpořil požadavky Lužických Srbů, dobře si však uvědomoval, že naplnění jejich práva na sebeurčení s připojením Lužice ke vznikajícímu Československu by mohlo podpořit požadavek na obdobné právo pro sudetoněmeckou menšinu v Československu. Plán připojení Lužice k Československu stěžoval i fakt, že území s lužickosrbským a českým obyvatelstvem spolu přímo nesousedila – kromě oblasti na jih od Budyšína, kde Lužičtí Srbové žili jen v nepatrném zastoupení, bylo nutno počítat i s daleko rozsáhlejším územím s převážně německým obyvatelstvem v českém pohraničí, konkrétně ve šluknovském výběžku. Vzhledem k tomu, že Lužičtí Srbové žádnou další oporu na konferenci nenašli, zůstaly jejich požadavky nevyslyšeny. Lužice nakonec zůstaly součástí Německa, navíc nadále rozděleny na saskou Horní Lužici a pruskou Dolní Lužici. O právu na sebeurčení více v části druhé, kapitole 1.

Snahy o lužickosrbskou samostatnost a diskutovaná možnost připojení Lužic ke vznikajícímu Československu a s tím spojená obava ze vstupu československých vojenských jednotek vyvolaly v zimě 1919 neklid mezi německým obyvatelstvem v Lužici a německé dobrovolnické jednotky (Freikorps) v Lužici vyhlásily pohotovost. 2. října byl při návratu z Francie na německých hranicích zadržen Arnošt Bart, který byl obviněn ze zemězrady. Té se měl dopustit především snahou o odtržení Lužice od říše, jako hlavní usvědčující důkaz posloužil rozhovor v pařížských novinách *le Matin*

---

²² Hemmo, Klaus, *Der weite Weg nach Europa*, Patmos Verlag 2004, str. 165-166

²³ Páta, Josef, *Lužice*, nakladatelství Jos. R. Vilímek, Praha 1919, str. 77

ze dne 14. dubna 1919. Zde uvedl údaje o tajném vyzbrojování jednotek Freikorps v dvojjazyčných oblastech a udal i lokalizaci údajných úkrytů zbraní a munice. To stačilo soudu k odsouzení Arnošta Barta pro zemězradu ke dvou letům odnětí svobody.

V české veřejnosti měla myšlenka připojení Lužice k Československu pochopitelně silnou podporu. Objevil se i zajímavý argument, že podle historických úmluv (viz kapitolu 1 této části) měly být obě Lužice po vymření panujících rodů²⁴ vráceny České koruně²⁵.

5. Výmarská republika

11. srpna 1919 byla Národním shromážděním ve Výmaru schválena ústava, nazývaná výmarská²⁶. V její druhé části (základní práva a povinnosti Němců) v prvním oddíle (jednotlivec) se nachází článek 113:

Cizojazyčné národnostní skupiny občanů Říše nesmějí být zákonodárstvím ani správou omezeni v jejich svobodném národním rozvoji, obzvláště v užívání jejich mateřské řeči při výuce, stejně jako ve vnitřní správě a justici.

Tento článek v zásadě stanovil od Lužických Srbů dlouho požadované zrovnoprávnění cizojazyčných národnostních skupin s německým obyvatelstvem. Formulace článku 113 zavazovala veřejnou moc toliko k nezasahování do záležitostí cizojazyčných skupin, k jejich toleranci, nikoli k aktivnímu jednání k jejich prospěchu. Normativní kvalita článku 113 stejně jako celé části druhé výmarské ústavy (Základní práva a povinnosti) nebyla podle tehdejší právní nauky jednoznačná. Podle některých autorů šlo spíše o reformní program či politické doporučení²⁷, ze kterého nevyplývá žádný nárok vůči moci veřejné domáhat se přímo práv zmíněné části ústavy. Podle tehdejší nauky tak mělo dosavadní právo vztahující se k Lužickým Srbům i nadále platit až do přijetí úpravy vyhovující bez ohledu na případný rozpor s článkem 113 výmarské ústavy.

²⁴ Hohenzollernů v Prusku a Wettinů v Sasku. Nutno ovšem dodat, že ani jeden z rodů tehdy nevymřel.

²⁵ Páta, Josef, Lužice, nakladatelství Jos. R. Vilímek, Praha 1919, str. 65-66

²⁶ Účinná od 14. srpna 1919

²⁷ Pastor, Thomas, Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland, Domowina-Verlag 1997, str. 26-29

Zdali se článek 113 skutečně vztahuje i na Lužické Srby, také nebylo jednoznačné. Podle některých názorů měl být okruh dotčených skupin stanoven zvláštním předpisem. Podle jiných se tento článek na převážně bilingvní Lužické Srby na rozdíl od ostatních menšin (Poláků, Kašubů a Frísů) jako na ne zcela cizojazyčnou skupinu nevztahoval²⁸. Při schvalování ústavy bylo ústavnímu výboru i na plénu výmarského národního shromáždění navrženo vyměnit označení „cizojazyčné skupiny“ za národnostní menšiny, aby se předešlo podobným výkladovým obtížím, což bylo odmítnuto.

Článek 113 nepředstavoval ani tak výraznou změnu v přístupu státu vůči menšinovému obyvatelstvu, jako spíše snahu o dobrý obraz v zahraničí, který měl sloužit mimo jiné i ve prospěch německého obyvatelstva za hranicemi Německé říše²⁹. Praktický význam článku 113 poklesl mezinárodní smlouvou o Horním Slezsku mezi Německem a Polskem z roku 1922, když právě s Polskem mělo Německo nejvýznamnější vzájemný problém postavení národnostních menšin. Žádný prováděcí zákon k článku 113 výmarské ústavy nebyl nikdy schválen. V roce 1926 byl zamítnut návrh na rámcový spolkový zákon k článku 113.

V roce 1927 neúspěšně navrhla poslanecká frakce Komunistické strany Německa v saském zemském sněmu zákon o právech lužickosrbského obyvatelstva. Podle tohoto návrhu v krajích, kde Lužičtí Srbové žijí, měli zaměstnanci všech úřadů používat vedle němčiny ve styku s obyvatelstvem lužickou srbštinu. Ve školství bylo navrženo, aby byla zavedena lužická srbština jako vyučovací jazyk a němčina byla vyučována jako povinný předmět. Podle návrhu mělo být každé porušení těchto zásad přísně trestáno, stejně jako každé politické a sociální potlačování lužickosrbského obyvatelstva, které by vzniklo z neznalosti lužickosrbské řeči³⁰.

Pruská zemská ústava zmocňovala sněmy jednotlivých pruských provincií k připuštění jiné úřední řeči než němčiny, k čemuž v žádné provincii, tedy ani v Braniborsku, nedošlo.

Ustanovení o rovnoprávném postavení cizojazyčných skupin zůstalo tedy jen na papíře. Němčina byla jediným jazykem pro styk s úřady i před soudy.

---

²⁸ Tamtéž

²⁹ Hranice Německé říše nebyly v době přijetí výmarské ústavy stanoveny. Určila je Versailleská dohoda většinou přímo a v některých oblastech plebiscit konaný na jejím základě.

³⁰ Zmeškal, Vladimír, Lužičtí Srbové, Společnost Národního muzea v Praze, 1962, str. 22-23

Oblast školství zůstala podle čl. 10, odst. 2 výmarské ústavy záležitostí zemí. Říše měla kompetenci jen k přijetí rámcového zákona. Sasko přijalo v roce 1919 přechodný zákon o školství³¹, podle kterého byla připuštěna lužická srbština jako další vyučovací jazyk vedle němčiny. Týkalo se to čistě lužickosrbských a smíšených oblastí. Němčina tak zůstala povinným vyučovacím jazykem i v těchto oblastech, přičemž saské ministerstvo kultury osvětlilo svůj výklad zrovnoprávnění: *Přechodný školský zákon neuznává převahu jednoho vyučovacího jazyka, nýbrž je staví naroveň. Zřizování čistě lužickosrbských škol s lužickou srbštinou jako jediným vyučovacím jazykem není přípustné.* Saská vláda si nepřála, aby zvláštním vyučováním lužickosrbských dětí byli jakkoli znevýhodněni němečtí žáci.

V Prusku nedošlo k žádné zákonné úpravě lužické srbštiny jako vyučovacího jazyka, pouze pruský ministr kultury v roce 1920 nařídil, aby se školský výnos z roku 1918 pro polskou menšinu analogicky aplikoval i na Lužické Srby. Podobné rozšíření působnosti nařízení z roku 1928 „k úpravě školství polské národnostní menšiny“ nenastalo s odůvodněním, že je ve skutečnosti pochybné, zda Lužičtí Srbové představují národnostní menšinu.

Jako reakce na zvýšené národní sebevědomí v roce 1919 a nezdařené pokusy o připojení k Československu nebo o nezávislý Lužický stát byl v roce 1920 založen při krajském hejtmánství v Budyšině zvláštní úřad „Wendenabteilung“, tedy lužickosrbské oddělení. Tento úřad měl za úkol potírat takové projevy lužickosrbského národního vědomí, které by považoval za říši nepřátelské. Ve Třetí říši se úřad podílel na germanizaci Lužice.

Roku 1919 byla z iniciativy Lužickosrbského národního výboru založena Lužickosrbská národní strana (Serbska ludowa strona, německy Lausitzer Volkspartei, roku 1925 přejmenována na Wendische Volkspartei), která se účastnila ve spojení se Svazem národnostních menšin voleb do Říšského sněmu. Měla jen málo členů a ve volbách získala vždy jen nepatrný počet hlasů. Neměla prakticky žádný politický vliv.

Po první světové válce došlo ke obnovení míšeňské diecéze, pod kterou byla zařazena i katolická Horní Lužice. Míšeňský biskup Schreiber prodal v roce 1922 budovu Lužického semináře Zemskému správnímu výboru v Praze, který ji koupil pro

---

³¹ GVBl. Sachsen 1919 S. 171

Český zemský fond³². Z iniciativy představenstva Česko-lužického spolku vznesla námitky Zemská správa politická s tím, že pražský Lužický dům je součástí základního nadačního jmění. Spor skončil smírem, budyšínské kapitule bylo vyplaceno místo 785 000 Kč pouze 400 000 Kč a zbytek byl určen k vyplácení stipendií pro Lužické studenty v Praze. Zrušení Lužického semináře neznamenal konec česko-lužické kulturní spolupráce. V období československé první republiky silně rozvíjel svoji činnost Česko-lužický spolek. Roku 1920 začal vycházet Česko-lužický věstník (od roku 1931 se nazýval Lužickosrbský věstník). Na Filosofické fakultě UK se nadále vyučoval lužickosrbský jazyk a literatura. Roku 1922 zde byl dr. Josef Páta jmenován docentem lužickosrbského jazyka. V roce 1933 byla na Filozofické fakultě zřízena lužická stolice (profesura).

6. Třetí říše

Krátce po uchopení moci v březnu 1933 začala Hitlerova NSDAP s represemi vůči lužickosrbskému obyvatelstvu, jejichž cílem byla úplná germanizace Lužice. Lužická organizace Sokola byla donucena k seberození, bylo zabráněno ve vydávání Serbských nowin. Řada Lužických Srbů byla zatčena, školské úřady začaly vykazovat lužickosrbské učitele mimo Lužici.

V červnu téhož roku byli zatčení Lužičtí Srbové propuštěni a další represe, mimo občasných domovních prohlídek, prozatím ustaly. Bylo to dáno vnitřní situací, kdy se Hitlerova vláda musela zabývat mimořádným společenským napětím vyvolaným bojkotem Židů, rozpuštěním odborů a stíháním sociálních demokratů a komunistů.

Dalším důvodem (dočasné) změny politiky nacistů vůči Lužickým Srbům byla mezinárodní situace. Zástupci německých menšin v okolních zemích poukazovali na to, že postup Hitlerovy vlády vůči národnostním menšinám na svém území oslabuje jejich pozici a ohrožuje tím plány na sjednocení Němců v tzv. Velkém Německu. Toto se týkalo zejména Němců v Československu. Československá vláda postup Německa vůči Lužickým Srbům výrazně kritizovala a argumentovala jím ve svém sporu se sudetskými Němci. K tomu se objevila řada spontánních projevů podpory Lužickým Srbům ze strany obyvatelstva v Československu³³ a dalších slovanských zemích.

---

³² Boháč, Zdeněk, České země a Lužice, Společnost Cyrila a Metoděje v Budyšíně a nakladatelství Sursum, str. 64

³³ Například na demonstraci v Mnichově Hradišti v červenci 1933 přišlo přes 30 000 účastníků

V následujících letech byl tedy postoj Hitlerovy vlády k Lužickým Srbům opatrnější, měnit se začal s postupujícím vědomím síly nacistů uvnitř i vně Německa. Ustala násilná konfrontace, poněmčování oblasti však nikoli. Jen učitelé německé krve se mohli ucházet o práci v Lužici, slovanské názvy obcí v Lužici byly nahrazeny německými, nezřídka nově vymyšlenými.

Taktika nacistů vycházela z koncepce neexistence srbského národa, podle níž jsou Lužičtí Srbové většinou jen slovansky hovořící Němci. Například v pruské Dolní Lužici žijící Srbové byli označováni jako německý kmen Spreewaldčanů (*Spreewälder*). Byl vyvíjen nátlak na organizaci Domowina, aby přijala změnu vlastních stanov nahrazením definice Domowiny coby spolku Lužických Srbů za spolek lužickosrbsky hovořících Němců. Ta to však stejně jako řadu dalších požadavků odmítla a nakonec byla v březnu 1937 zakázána její činnost. Následoval zákaz i pro další organizace – Matici srbskou, Svaz srbského studentstva, Jednotu katolických srbských duchovních a Společnost Cyrila a Metoděje. Dne 25. srpna byl obsazen Srbský dům v Budyšině s tiskárnou srbských tiskovin.

Na začátku školního roku 1938/1939 byla zakázána výuka v lužické srbštině. Útlak se nevyhnul pochopitelně ani katolickému kléru v Horní Lužici, lužickosrbští kněží byli nahrazeni německými. Řada lužickosrbských kněží byla zavlčena do koncentračních táborů.

Celý postup vůči Lužickým Srbům probíhal na pozadí hroutícího se rámce formálně nezrušené Výmarské říšské ústavy. Ta byla překonána řadou předpisů přijatých již na začátku roku 1933³⁴. Zmocňovací zákon z března 1933 dal pravomoc schvalovat zákony říšské vládě. Koncentrace moci vedla nakonec k tomu, že moc výkonná postupovala zcela nezávisle na jakýchkoli předpisech, včetně vlastních³⁵. Pro nacistické právo byl typický tzv. „neohraničený výklad“, rozvolnění vazby na zákon, teoreticky vycházelo z německé teorie volného práva či zájmové jurisprudence³⁶. Nacistická právní nauka³⁷ i judikatura nacisty zřízeného Lidového soudu uznávala jako pramen práva i „vůdcovu vůli“. Orgány vykonávající represe vůči

³⁴ tzv. Nařízení o požáru Říšského sněmu (základ nacistického trestního práva); Zmocňovací zákon

³⁵ Schröder, Rainer, *Rechtsgeschichte, Alpmann und Schmidt*, 5. vydání, Münster 2000, str. 158-162

³⁶ Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, *Dějiny evropského kontinentálního práva*, Linde Praha a. s., 2. vydání, str. 439

³⁷ Schmitt, Carl, *Der Führer schützt das Recht*, *Deutsche Juristen-Zeitung*, 1934, svazek 15

lužickosrbskému obyvatelstvu byly kromě silových složek režimu dále za výmarské republiky zřízená Wendenabteilung (část první, bod 5), a Bund Deutscher Osten³⁸.

Za zásadní zlom lze považovat zákaz činnosti Domowiny v březnu roku 1937. Její členové se pod vedením dosavadního předsedy Domowiny Pawola Neda snažili pokračovat v ilegalitě. V červnu byl vysloven zákaz dalších 13 lužickosrbských spolků, následovala další zatýkání v řadách Lužických Srbů, mnozí z řad lužickosrbské inteligence (mj. Jan Cyž, Jan Skala i mladý Jurij Brěžan) čelili obvinění z velezrady.

15. května 1940 předložil vůdce SS Heinrich Himmler svým spolupracovníkům tajný interní dokument nazvaný „Několik myšlenek o zacházení s příslušníky cizích národů na východě“³⁹, který se nepřímě vztahoval i na Lužické Srby⁴⁰. Obsahoval plán na úplné porobení těchto národů, minimalizaci jejich školství a jejich nucené nasazení na práce v Říši. Zároveň otevíral možnost pro ty příslušníky těchto národů, kteří jsou „dobré krve“, stát se řádnými občany říše.

Rovněž tajné bylo memorandum říšského vůdce SS z 12. června 1942 nazvané „Generalplan Ost“, podle kterého mělo být přesídleno až 50 milionů Slovanů z východní Evropy na Sibiř. Zbytek asi 14 milionů měl být poněmčen.

Aplikaci těchto plánů pochopitelně zabránilo vítězství protihitlerovské koalice. Výše zmíněné interní dokumenty SS byly zmíněny v procesu s hlavními válečnými zločinci v Norimberku.

Silně podvázaný malý národ neměl dostatek sil na projevy aktivního odporu za světové války. Mnoho Lužických Srbů bylo uvězněno v koncentračních táborech (jako političtí odpůrci), řada z nich válku nepřežila. Lužičtí Srbové museli bojovat ve Wehrmachtu jako Němci, někteří se jako dezertéři nebo váleční zajatci zapojili do řad Rudé armády či partyzánského odboje na území Polska a Slovenska.

V Československu došlo na začátku třicátých let k zreorganizování Česko-Lužického spolku na Společnost přátel Lužice. Po uchopení moci nacisty v Německu a zastavení lužickosrbského tisku zesílila svoji publikační činnost. Hned po okupaci českých zemí v roce 1939 byla Společnost přátel Lužice rozpuštěna. Jejím členům se

³⁸ Svaz Němců východu, nacistická organizace jejímž cílem byla úplná germanizace německých východních oblastí. Domowina odmítla krátce před svým rozpuštěním stát se součástí BDO.

³⁹ Einige Gedanken über die Behandlung der Fremdvölkischen in Osten, in Kühnl, Reinhard, Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten, 3. vydání, Kolín nad Rýnem 1978

⁴⁰ Plán mířil především vůči slovanským národům žijícím na území Generálního gouvěrnementu SS a ve východních oblastech Pruska. Kromě těchto národů se měl vztahovat i na ty národy Říše, které mají stejné rasové vlastnosti, tedy jmenovitě Lužické Srby.

nevyhnul nacistický teror, čelní představitelé Společnosti Josef a František Pátovi byli v roce 1942 popraveni⁴¹.

7. Období po skončení druhé světové války

Příchod sovětských vojsk srbské obyvatelstvo přivítalo, i když bylo období těsně poválečné spojeno s velikými hospodářskými nesnázemi. Vraceli se pracovníci nasazení ve válečném hospodářství, vězni z koncentračních táborů, vojáci i váleční zajatci. Z východu později proudilo vyhnané obyvatelstvo ze Slezska a Pruska. Toto vyhnaní se týkalo i několika lužickosrbských rodin, žijících na dnešní polské straně Nisy v okolí Bad Muskau (*Mużakow*), necitlivě vyhnaných společně s Němci. Příhraniční obce musely v době po válce přijmout až třetinu nových obyvatel vyhnaných ze Slezska a Sudet, což vedlo k oslabení lužickosrbského živlu.

Již dne 10. května 1945 byla znovu založena Domowina, už ne jako svaz zastřešující lužickosrbské spolky, nýbrž jako svaz všech Lužických Srbů. Její činnost byla zahájena pod vedením JUDr. Jana Cyže, po svém návratu do Lužice se vedení ujal Pawol Nedo.

Ještě 9. května 1945 poslal farář Jan Cyž z koncentračního tábora v Dachau projev žádající přípojení Lužice k Československu. Totéž požadoval i v Praze ustanovený Lužickosrbský národní výbor (*Łužiskoserbski narodny wuběrka*). Po návratu z Dachau se právě Jan Cyž stal předsedou tohoto výboru. Členy výboru byli z počátku v Praze žijící Lužičtí Srbové, později se připojili i lidé v Lužici, dne 17. září 1945 se vedení Domowiny a Lužickosrbského národního výboru propojilo (vedle výše zmíněné změny ve vedení Domowiny se Pawol Nedo stal prvním místopředsedou výboru). Téhož dne bylo rozhodnuto o vzniku Lužickosrbské národní rady⁴², jejímž cílem bylo prosazovat požadavek sebeurčení Lužických Srbů a přípojení Lužice k Československu. Po příkladu jiných slovanských národů byl v Budyšině založen Slovanský výbor (pod vedením Michala Nawky)⁴³.

---

⁴¹ Boháč, Zdeněk, České země a Lužice, Společnost Cyrila a Metoděje v Budyšině a nakladatelství Sursum, str. 65

⁴² Členy byli Jan Cyž, JUDr. Jan Cyž, Pawol Nedo a Jurij Cyž

⁴³ Zmeškal, Vladimír, Lužičtí Srbové, Společnost Národního muzea v Praze, 1962, str. 30-33

Požadavky výboru byly tlumočeny vítězným mocnostem a představitelům Československa prostřednictvím memorand⁴⁴. V prvních dvou bylo žádáno připojení k Československu, v dalších pak samostatnost pod mandátem Československa nebo Polska nebo pod mandátem čtyř vítězných mocností a v posledním neutralita Lužice pod mandátem jedné nebo několika slovanských zemí. Všechna memoranda, tištěná anglicky, rusky a francouzsky, byla předána (výborem, poslední Domowinou) na konferenci čtyř ministrů zahraničí v Moskvě, konané v březnu 1947.

I přes porážku Německa nebyla mezinárodní situace lužickosrbským snahám o sebeurčení příliš nakloněna. V Československu sice byla možnost připojení Lužice vnímána jako velmi zajímavá, ať již na to někteří českoslovenští ministři nahlíželi z panslavistického hlediska, generálové československé armády viděli možnost podílet se alespoň na čas na obsazení Německa a pro průmyslové kruhy bylo lákavé nerostné bohatství Lužice⁴⁵. Bezvýhradnou podporu mělo připojení Lužice k Československu u československé veřejnosti (viz níže). Na výše zmíněné moskevské konferenci vystoupil předseda československé vlády Zdeněk Fierlinger s návrhem připojit Lužici k Československu jako kompenzaci za sovětský zábor Podkarpatské Rusi. Stalin toto odmítl. Z pozice okupační mocnosti se nehodlal vzdát strategicky důležitého území s hnědouhelnými ložisky, nutno připomenout, že hranice Dolní Lužice by byla jen několik desítek kilometrů od Berlína. Nakonec Eduard Beneš sám spojence ujistil, že Československo nevznáší žádný nárok na Lužici. Prioritou tehdejší československé politiky bylo vytvoření etnicky homogenního slovanského státu vyhnáním německého a maďarského obyvatelstva. Vítězné mocnosti vyhnání Němců schválily, vysídlení Maďarů však nikoli. Připojením Lužice, kde bylo slovanské obyvatelstvo v menšině, by vznikl nový problém s německou menšinou v rámci Československa. Případné další nucené vysídlení německého obyvatelstva by sice bylo v souladu s dobovou atmosférou ve střední Evropě, jeho schválení vítěznými mocnostmi by však bylo jen těžko představitelné.

Separatistické tendence v Lužici vyvolaly neklid a strach ze vpádu československých vojsk v tamním německém obyvatelstvu (podobně jako v roce

---

⁴⁴ Memoranda z 12. 5. 1945, 1. 6. 1945, 7. 1. 1946, 16. 5. 1946, 3. 7. 1946, 7. 11. 1946, 3. 1. 1947 a března 1947

⁴⁵ Hemmo, Klaus, *Der weite Weg nach Europa*, Patmos Verlag 2004, str. 192

1919). Sovětská okupační správa však separatistické snahy Lužických Srbů příliš nepodporovala. Zakázala například distribuci srbských novin *Naše Dzelo*.

Výraznou podporu mělo lužickosrbské národní hnutí v české veřejnosti. Vzniku Lužickosrbského národního výboru pomohla česká Společnost přátel Lužice, jejíž činnost byla po válce obnovena. Společnost organizovala pomoc válkou postižené Lužici a také tisk lužických tiskovin. Podílela se i na vysílání pořadů v lužické srbštině v Československém rozhlasu. Usnesením Zemského národního výboru ze dne 18. června 1945 schváleným vládou republiky byla budova Lužického semináře věnována Společnosti přátel Lužice. V roce 1947 bylo ve Varnsdorfu založeno Staškovo⁴⁶ spolkové lužickosrbské reálné gymnasium (předtím od roku 1945 přijímalo lužickosrbské studenty gymnázium v České Lípě). Roku 1948 se gymnázium přesunulo z Varnsdorfu do Budyšína. Po vyhnání Němců z českého pohraničí se do šluknovského výběžku i dále do českého vnitrozemí přestěhovalo několik desítek Lužických Srbů, převážně žen.

Během poválečného období se v sovětské okupační zóně stále silněji prosazovala Komunistická strana Německa (KPD). V dubnu 1946 si vynutila sloučení se Sociálnědemokratickou stranou Německa v sovětské okupační zóně. Od té doby nesla název Jednotná socialistická strana Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, dále jen SED). Během roku 1946 proběhly v sovětské okupační zóně volby do obecních zastupitelstev a do krajských a zemských sněmů. Za všeobecné podpory sovětské okupační správy se podařilo SED získat rozhodující vliv v zemi⁴⁷.

SED, opět za podpory sovětské okupační správy, se snažila získat Lužické Srby na svoji stranu. Na konferenci SED v Berlíně 20. listopadu 1947 byl za účasti lužickosrbských představitelů⁴⁸ schválen návrh zákona na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva. Ten byl přijat 3. března 1948 saským zemským sněmem⁴⁹. Vztahoval se tedy jen na Horní Lužici. Spolková země Prusko, jejíž součástí byla Dolní Lužice, nebyla obnovena po ztrátě většiny svého území podle postupimské dohody. Z většiny jeho zbývající části vznikla po válce země

⁴⁶ Pojmenováno podle JUDr. Františka Staška (+1946), někdejšího předsedy Ústřední matice školské a aktivisty v česko-lužických vztazích

⁴⁷ Weber, Hermann, Dějiny NDR, Nakladatelství Lidové Noviny 2003, str. 90-98

⁴⁸ Konference se účastnili představitelé Domowiny Pawol Nedo, JUDr. Jan Cyž, Korla Janak, Pawol Dudžik a Pawol Nowotny. Významnou roli na konferenci měl Lužický Srb a komunista Kurt Krjenc, později dosazený na předsedu Domowiny

⁴⁹ GVBl. Land Sachsen 1948 S. 191

Braniborsko. V Braniborsku bylo roku 1950 přijato jen nařízení týkající se Lužických Srbů – o něm více v následující kapitole.

Těžištěm saského zákona na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva byl nárok na základní školy a školy poskytující další vzdělání s lužickou srbštinou jako vzdělávacím jazykem (§ 2) a připuštění lužické srbštiny při jednání se správními úřady (§ 3). Kromě toho se podle § 4 tohoto zákona mohli Lužičtí Srbové v míře odpovídající počtu jejich obyvatel podílet sami na správě. Konkretizaci a provedení jednotlivých práv přineslo prováděcí nařízení z roku 1951 – o něm více v následující kapitole.

8. Německá demokratická republika

Vznik Německé demokratické republiky bývá datován ke dni schválení ústavy tohoto nově vznikajícího státu. Tu 7. října 1949 schválila Německá lidová rada, kterou svolal Německý lidový kongres, zvolený v květnu 1949 „lidově demokratickým“ způsobem na základě jednotné kandidátky.

Součástí Ústavy Německé demokratické republiky z roku 1949⁵⁰ byl článek 11:

Cizojazyčné národnostní skupiny občanů republiky je třeba podporovat zákonodárstvím a správou v jejich národnostním rozvoji; obzvláště nesmí být omezení v užívání jejich mateřské řeči ve výuce, vnitřní správě a justici.

Oproti článku 113 Výmarské říšské ústavy je v ústavě z roku 1949 posílena zodpovědnost státu za opatření ve prospěch menšinového obyvatelstva. Nejvýznamnější byl závazek umožnit menšinám užívat vlastní jazyk ve styku s úřady, před soudy a ve škole. Již ve Výmarské republice řešená otázka, zda bilingvní Lužičtí Srbové je možno považovat za cizojazyčnou národnostní skupinu, byla v NDR roku 1949 zcela bezpředmětná – Lužičtí Srbové byli jedinou skupinou, na kterou se článek 11 ústavy z roku 1949 mohl vztahovat. Lužičtí Srbové ovšem nebyly při schvalování ústavy uznány za národnostní menšinu, pouze za cizojazyčnou národnostní skupinu. Ústavní výbor Německé národní rady odmítl návrhy Domowiny na zaručené parlamentní zastoupení. Jedno významné zúžení záruky práv cizojazyčných skupin v praxi zůstalo – v článku 11 sice nebylo žádné geografické omezení menšinových

---

⁵⁰ GBl. 1949 S. 5

práv, územní působnost menšinových práv však byla chápána jako omezená na dvoujazyčnou oblast.

Na rozdíl od Výmarské republiky došlo poměrně brzy po schválení ústavy k opatřením k provedení článku na ochranu menšin. K již dříve schválenému saskému zákonu na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva bylo v roce 1951 přijato prováděcí nařízení upřesňující některá ustanovení dotyčného zákona, zejména záležitosti týkající se užívání menšinového jazyka ve styku s úřady.

Země Braniborsko se omezila jen na vynesení nařízení týkající se podpory Lužickosrbské národnostní skupiny z 12. září 1950⁵¹. Obsahoval podobné záruky jako saský zákon (viz předchozí kapitola), zejména co se týkalo užívání mateřské řeči v úředním styku. Podstatný rozdíl oproti saské úpravě byl v otázce školství – nařízení nezakládalo nárok na zakládání škol s lužickou srbštinou jako jazykem výuky, předpokládalo pouze dvoujazyčnou výuku pro lužickosrbské děti. Rozdíly ve školství byly setřeny jednotnou instrukcí ministerstva národní osvěty z roku 1952 (viz dále).

V červenci roku 1952 byla v NDR provedena reforma veřejné správy, kdy bylo rozpuštěno dosavadních 5 zemí a území NDR bylo rozčleněno na 14 krajů. Územněsprávní oddělení obou Lužic zůstalo, Dolní Lužice se stala součástí Chotěbuzského kraje, Horní Lužice Drážďanského kraje. Oba zemské předpisy vztahující se k Lužickým Srbům zůstaly v platnosti. V praxi ovšem neměly žádný význam, protože pro postavení Lužických Srbů byla rozhodující různá prováděcí opatření a závazné instrukce příslušných ministerstev.

Dne 6. dubna 1968 byla schválena socialistická ústava NDR, která poprvé (a naposledy, pokud nepočítáme dnešní zemské ústavy) v německé ústavní historii výslovně uvádí práva Lužických Srbů:

Čl. 40

Občané Německé demokratické republiky lužickosrbské národnosti mají právo udržovat svůj mateřský jazyk a kulturu. Výkon tohoto práva stát podporuje.

Rozsah v ústavě zakotvených práv lužickosrbské menšiny je ovšem užší – vychází z marxisticko-leninské národnostní politiky, podle které si byly všechny národy rovné a opatření na ochranu kterékoli z nich nebyla potřeba. Proto je v ústavě z roku 1968 jen právo na udržování vlastního jazyka a kultury, další záležitosti (užívání

⁵¹ GVBl. Land Brandenburg 1950 S. 417

lužickosrbského jazyka ve správě a před soudy) nepovažovali tvůrci ústavy z roku 1968 za vyžadující ústavněprávní garanci. Oproti ústavě z roku 1948 je znát ústup od aktivního přístupu státu a posun k pasivnímu, tolerujícímu postoji.

Článek 40 se nachází v druhém oddíle ústavy, kapitole 1 (Základní práva a základní povinnosti občanů) jako její poslední ustanovení. Je formulován jako individuální a nikoli kolektivní právo. Základní práva podléhala socialistickému společenskému a státnímu řádu a tak podléhali Lužičtí Srbové v pěstování své řeči a kultury stranickému vedení⁵². Vedle „lužickosrbského“ článku 40 obsahovala ústava z roku 1968 ještě obecné ustanovení o rovnosti. Článek 20, odst. 1 stanovil že: *Každý občan Německé demokratické republiky má nezávisle na své národnosti stejná práva a povinnosti*. Ústava nepředpokládala možnost soudně se dovolat zmíněných článků – v ústavním systému NDR totiž nebyl ústavní soud. Správní soudy v jednotlivých zemích, založené po roce 1945, byly zrušeny při výše zmíněné správní reformě v roce 1952.

Ústava z roku 1968 byla výrazně změněna v roce 1974 po posunu v mezinárodních stycích NDR v první polovině sedmdesátých let – oba německé státy se navzájem uznaly a vstoupily do OSN. Z ústavy NDR tak zmizely odkazy na Německo a jeho sjednocení⁵³. Novela z roku 1974 se postavení Lužických Srbů nijak nedotkla.

Po pokojné revoluci v NDR na podzim roku 1989, ještě před sjednocením, se objevil návrh nové ústavy NDR. Populární tehdy bylo pořádání kulatých stolů na všech úrovních, návrh nové ústavy pocházel od „centrálního kulatého stolu“ v Berlíně, který se zabýval otázkou státní suverenity po pádu komunistického režimu. Návrh ústavy obsahoval třetí oddíl nazvaný „Práva Lužických Srbů“. Tento oddíl obsahoval článek 34:

- 1) *Stát respektuje a podporuje zájmy Lužických Srbů. Zaručuje a chrání jejich právo na užívání a udržení jejich řeči, kultury a tradic. Udržuje nebo podporuje k tomu potřebná zařízení, obzvláště v oblasti sociální a vzdělávání. Lužičtí Srbové mají právo používat svoji mateřskou řeč*

⁵² Pastor, Thomas, Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland, Domowina-Verlag 1997, str. 34

⁵³ Weber, Hermann, Dějiny NDR, Nakladatelství Lidové Noviny 2003, str. 250

ve styku s úřady a před soudy. Při plánování na zemské a regionální úrovni je třeba brát ohled na životní potřeby Lužických Srbů.

2) *Zákonem mohou být poskytnuta autonomní práva.*

Krátce po zveřejnění návrhu nové ústavy se ve Sněmovně lidu objevil návrh zákona o národnostech. Zákon podpořily během prvního čtení zákona všechny frakce Sněmovny lidu, ovšem na doporučení ústavního výboru byl zamítnut v druhém čtení (30. srpna 1990), neboť se tou dobou blížila ke zdárnému konci jednání o připojení NDR ke Spolkové republice Německo. Ústavní výbor místo toho doporučil přijmout dodatečnou poznámku ke smlouvě o sjednocení chránící zájmy Lužických Srbů. Ten byl schválen jako dodatečná poznámka do protokolu č. 14 ke čl. 35 Smlouvě o sjednocení (o něm více v následující kapitole).

Samotný návrh zákona o národnostech z roku 1990 navazoval na článek 34 tehdy projednávaného návrhu ústavy, v některých záležitostech šel návrh zákona o národnostech nad rámec ochrany Lužických Srbů dle návrhované ústavy. Jednak přiznával organizaci Domowina právo zákonodárné iniciativy u parlamentů „státu i zemí“, dával jí také právo činit návrhy na personální obsazení úřadů se zvláštním vztahem k Lužickým Srbům. Obzvláště toto ustanovení narazilo při projednávání ve Sněmovně lidu na kritiku, neboť v organizaci Domowina byl spatřován nástroj minulého režimu. Dále zákon zaručoval pevnou kvótu pro Lužické Srby v zastupitelských sborech včetně 2 poslanců Sněmovny lidu. To mělo být zabezpečeno zvláštním volebním systémem.

Lužickosrbská organizace Domowina byla výrazně reorganizována na začátku padesátých let dvacátého století. Svůj vliv uplatnila SED, na kongresu roku 1951 byl za předsedu Domowiny dosazen komunistka Kurt Krjeńc a Domowina se integrovala do východoněmecké Národní fronty, čímž se fakticky stala nástrojem SED. Od roku 1969 se sama označovala jako „socialistická národní organizace Lužických Srbů“. Zástupci Lužických Srbů byli i mezi poslanci Sněmovny lidu – v roce 1986 tvořili lužickosrbsští poslanci více než 1% všech poslanců, při podílu Lužických Srbů na celkové východoněmecké populaci (0,6%) byli tedy nadprůměrně zastoupeni. Přitom neexistoval žádný právní předpis, který by stanovil minimální podíl Lužických Srbů na zastoupení v místních, okresních a krajských zastupitelstvech a Sněmovně lidu. Domowina, na rozdíl od masových organizací Svobodného svazu německých odborů,

Svobodné německé mládeže, Demokratického ženského svazu Německa a Kulturního svazu NDR, nenáležela k „Demokratickému bloku“, neměla tudíž právo navrhnout kandidáty na jednotnou kandidátku Národní fronty. Do roku 1961 byl v Sněmovně lidu⁵⁴ jen jediný lužickosrbský poslanec⁵⁵, největší zastoupení měli Lužičtí Srbové ve volebním období 1976 – 1981 (6 poslanců). V ústředním výboru SED, nejmocnějším orgánu NDR, Lužičtí Srbové nikdy nebyli. Ve Státní radě NDR byl v letech 1967 – 1971 jeden Lužický Srb.

V roce 1955 vyhlásil zástupce vedení SED Fred Oelßner tezi, že „Lužice bude dvojjazyčná“, jíž se SED ve věcech školství zpočátku držela. Jednotná instrukce ministerstva národní osvěty z roku 1952 zavedla v dvoujazyčných oblastech srbské základní a střední školy. Školy byly rozděleny na ty, ve kterých byla lužická srbština vyučovací jazyk (typ A) a ty, ve kterých byla výuka lužické srbštiny (typ B). V B školách byla lužická srbština povinným předmětem pro lužickosrbské děti. Na začátku školního roku 1952/1953 bylo v Lužici 78 lužickosrbských základních škol, z toho 9 typu A, dále tři lužickosrbské střední školy (Chotěbuz, Budyšín, Pančicy). Rovněž ve školkách v dvoujazyčných oblastech měly působit lužickosrbští výchovní pracovníci. Velké problémy při zavádění lužickosrbského školství byly způsobeny nedostatkem kvalifikovaných učitelů, z počátku i učebních materiálů, dále pak různou jazykovou úrovní lužickosrbských dětí, často i jejich ne zrovna zapáleným přístupem. Zejména u těch, kteří lužickou srbštinu neuměli vůbec nebo jen málo, byla výuka lužické srbštiny brána jako další cizí jazyk a vnímána často (i některým rodiči) jako zbytečná zátěž.

Po roce 1958, kdy vedení SED ovládli stalinisté Waltra Ulbrichta, musel Oelßner z vedení SED odejít a výše uvedenou zásadu o dvoujazyčnosti Lužice nahradila teze „Lužice bude socialistická“. V roce 1962 vydalo ministerstvo národní osvěty novou instrukci „k vylepšení výuky přírodovědných a polytechnických předmětů a lužické srbštiny na desetiletých a dvanáctiletých polytechnických středních školách a středních školách s výukou lužické srbštiny“. V této instrukci bylo stanoveno, že fyzika, astronomie, chemie, technické kreslení, výuka produkce a úvod do socialistické produkce budou i na lužickosrbských školách vyučovány v němčině.

---

⁵⁴ Sněmovna lidu měla do roku 1963 466 poslanců, potom 500 poslanců

⁵⁵ Byl to tehdejší předseda Domowiny Kurt Krjeńc

Totéž platilo i pro matematiku od 5. ročníku, biologie od 7. ročníku, zeměpis od 9. ročníku a pro občanskou nauku. Tato opatření byla zdůvodněna jednak nedostatkem příslušných kvalifikovaných učitelů a vyšším společenským uplatněním žáků s jednotným německým vzděláním v technických oborech. Důsledkem bylo, že se zvládnutí lužické srbštiny tehdy stalo druhořadou záležitostí.

Prováděcí nařízení k zákonu o socialistickém rozvoji školství z 30. dubna 1964⁵⁶ přineslo další zhoršení postavení lužickosrbského jazyka ve školách. Vedle potvrzení výlučnosti němčiny u výše uvedených předmětů podle instrukce ministerstva školství z roku 1962 se stala další výuka lužické srbštiny na školách typu B nadále jen dobrovolnou. Výslovně byla tímto předpisem zrušena výše zmíněná instrukce z roku 1952. Důsledkem byl pokles počtu žáků učících se lužické srbštině skoro o tři čtvrtiny – ve školním roce 1964/1965 jich zbylo z původních 11 600 jen 3 300.

Mírného zlepšení postavení lužické srbštiny bylo dosaženo dalším prováděcím nařízením⁵⁷ z 20. prosince 1968, kterým bylo prováděcí nařízení z roku 1964 zrušeno. Lužická srbština se stala opět řádným vyučovacím předmětem, jakkoli na základě dobrovolnosti. Důsledkem bylo zvýšení počtu žáků učících se lužické srbštině zhruba na polovinu počtu před školním rokem 1964/1965. Tento předpis zůstal platný až do sjednocení SRN a NDR. V Horní Lužici v tomto období fungovalo 6 středních tzv. A-škol s lužickou srbštinou jako vyučovacím jazykem s omezením pro výše uvedené technické a přírodovědné obory. V Dolní Lužici byly jen střední tzv. B-školy (16), protože tamní děti neměli dostatečnou znalost dolnolužické srbštiny potřebnou k výuce.

Na počátku školního roku 1990/1991 bylo rozhodnuto o uznání lužické srbštiny jako cizího jazyka. Účelem tohoto opatření bylo vyzdvihnout rovnocennost lužické srbštiny se světovými jazyky, důsledkem byl ovšem další pokles počtu žáků navštěvující hodiny lužické srbštiny, neboť ta tak stála v nerovné konkurenci se světovými jazyky, zejména angličtinou.

Kulturní politika NDR byla poměrně velkorysá. Roku 1948 bylo založeno Lužickosrbské lidové divadlo v Budyšíně (v roce 1963 pro nedostatek diváků sloučeno s Městským divadlem v Budyšíně na Německo-lužickosrbské lidové divadlo).

⁵⁶ tzv. sedmé prováděcí nařízení k zákonu o socialistickém rozvoji školství, GBl. 1964 II, S. 482

⁵⁷ tzv. čtvrté prováděcí nařízení k zákonu o jednotném socialistickém vzdělávacím systému, GBl. 1969 II, S. 33

Podporován byl Lužickosrbský národní umělecký soubor, Dům lužické lidové kultury i Lužickosrbské muzeum. Na Univerzitě Karla Marxe v Lipsku byl zřízen institut sorabistiky (existuje dodnes).

Ani jedna z obou ústav NDR neobsahuje určení státní řeči. Za dvojjazyčné oblasti jinak jednojazyčné NDR bylo považováno dvanáct okresů⁵⁸. Po roce 1948 (podle zákona na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva – viz výše) byly v Sasku místní úřady povinny zveřejňovat místní předpisy, usnesení a rozhodnutí též v lužické srbštině. Po správní reformě v roce 1952 bylo toto pravidlo aplikováno v celé dvojjazyčné oblasti.

Zákon o soustavě soudů z roku 1952⁵⁹, výrazně novelizovaný v roce 1959⁶⁰, stejně jako zákon o soustavě soudů z roku 1963, stanoví jako jednacím jazykem němčinu. Od roku 1952 platilo pravidlo: *Lužičtí Srbové mohou užívat před soudy v jejich domovských okresech lužickou srbštinu, i když ovládají němčinu. Jednání je pak možno vést v lužické srbštině. Protokol je v takových případech třeba přeložit do němčiny.* Zákon o soustavě soudů z roku 1974⁶¹ zkrátil toto ustanovení na právo Lužických Srbů mluvit před soudy v jejich domovských okresech lužickosrbsky. Výklad nového pravidla nevyklučoval jednání v lužické srbštině⁶². Alternativní formy řešení sporů podle právního řádu NDR⁶³ neměly zákonem stanoveným jednacím jazykem a proto bylo i zde přípustné vést jednání v lužické srbštině. Pravdou je, že Lužičtí Srbové práva mluvit k soudu lužickosrbsky využívali jen zřídka. Sami sobě byli nejlepšími tlumočníky, případné povolání tlumočnicka chápali často jako urážlivé.

Správní řízení nebylo v NDR právně upraveno. Lužičtí Srbové mohli činit podání v lužické srbštině na základě výše uvedených zemských předpisů na ochranu lužickosrbského obyvatelstva. V praxi tohoto práva využívali Lužičtí Srbové ještě méně, než práva používat svoji řeč před soudy, protože pokud úředník neuměl lužickosrbsky, riskovali nevyřízení záležitosti. Právo podání v lužické srbštině bylo

⁵⁸ Calau, Chotěbuz-město, Chotěbuz-venkov, Forst, Guben, Hoyerswerda, Lübben, Spremberk a Weißwasser v Chotěbuzském kraji a Budyšín, Kamenz a Niesky v Drážďanském kraji

⁵⁹ Zákon o soustavě soudů z roku 1952, GBl. 1952, S. 983

⁶⁰ GBl. 1959 I, S. 756

⁶¹ GBl. 1974 I, S. 457

⁶² Ještě v roce 1975 byla u okresního soudu v Budyšíně projednávána jistá trestní záležitost v lužické srbštině.

⁶³ Společenské soudy podle zákona o společenských soudech z roku 1968, konfliktní komise podle řádu konfliktních komisí z roku 1968 a smírčích komisí podle řádu smírčích komisí rovněž z roku 1968

využíváno v podstatě jen v jádru katolické Horní Lužice, kde byla častá oboustranná znalost lužické srbštiny.

Nařízení k saskému zákonu na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva stanovilo v dvojjazyčných oblastech povinnost označovat úřední budovy a místní a směrové tabule vedle němčiny též lužickosrbsky. Stejná povinnost platila i pro obchodní jednotky.

Do roku 1989 vycházelo v Lužici celkem 8 periodických tiskovin, z toho 5 v hornolužické srbštině a 3 v dolnolužické srbštině. Konkrétně se jednalo o hornolužický deník „Nowa doba“, dolnolužický týdeník „Nowy Casnik“, církevní listy „Katolski Posoł“ (katolický) a „Pomhaj Bóh“ (evangelický), kulturněpolitický měsíčník „Rozhlad“, dětské časopisy „Płomjo“ (hornolužický) a „Płomje“ (dólnolužický) a časopis pro pedagogy „Serbska šula“. Vedle těchto titulů vydával Institut pro výzkum lužickosrbského národa v Budyšině vědecký sorabistický časopis „Lětopis“, kde byly publikovány články ve více jazycích. Všechna periodika byla subvencovaná. Lužickosrbské knihy vydávalo nakladatelství VEB Domowina – Verlag.

V roce 1953 rozhodla státní komise pro rozhlasové vysílání o zřízení lužickosrbské redakce Radia DDR. Redakce sídlila nejdříve ve Zhořelci, pak se přesunula do Chotěbuzi. Vysílací čas v lužické srbštině se postupem času rozšiřoval až na 30 minut v pracovní dny a 150 minut v neděli, z tohoto času zhruba 25% připadlo na dolnolužickou srbštinu. Televize v lužické srbštině nevysílala, pouze v roce 1980 byla v Budyšině zřízena Produkční skupina lužickosrbského filmu, která točila ve dvou jazykových verzích (lužickosrbsky a německy) dokumentární a krátké filmy na lužická témata.

Významnou roli v životě Lužických Srbů měli vždy obě církve, katolická i evangelická, na čemž nic nezměnil ani komunistický režim. Zemská církev evangelická v Sasku zřídila roku 1949 zvláštní církevní zastoupení Lužických Srbů a lužickosrbskou superintendenturu. Na zemském synodu měli Lužičtí Srbové vždy své zastoupení. Problémem byl ovšem nedostatek lužickosrbských kněží. V Dolní Lužici neměli Lužičtí Srbové obdobné zastoupení. Až v roce 1988 se zřídila v Dolní Lužici pracovní skupina *Serbska namša* (Lužickosrbská mše), která pak byla uznána Zemskou církví v Berlíně a Braniborsku.

Katoličtí Lužičtí Srbové⁶⁴ tvořili původně jen menšinu z celkového lužickosrbského osídlení (asi 10-15%), postupem času se stali jádrem Lužice s nejzachovalejší lužickosrbskou kulturou. Žádné zvláštní zastoupení v Drážďansko-míšeňské diecézi ani ve Zhořelecké apoštolské administratuře⁶⁵ Lužičtí Srbové neměli. V katolické Lužici působila řada lužickosrbských kněží, v roce 1967 byla lužická srbština připuštěna jako liturgický jazyk.

Relativní vstřícnost NDR vůči Lužickým Srbům na poli školství i kultury má svůj rub v bezohledné těžbě hnědého uhlí povrchovými doly na území Lužice. V Lužici se uhlí těžilo odedávna, avšak nikdy předtím intenzivně. Vzhledem k tomu, že NDR byla poměrně chudá na zdroje energií⁶⁶, nabírala těžba povrchovými doly na síle, nejvíce v době první ropné krize v roce 1973. Přesídleno bylo více než 21 000 obyvatel Lužice⁶⁷, mnoho obcí zmizelo z mapy. Lužičtí Srbové, přesídlení do socialistických sídlišť, ztráceli bez kontaktu s vesnickou komunitou rychle svoji identitu a asimilovali se. Vzhledem ke skutečnosti, že těžbě padla za oběť oblast střední Lužice, kde se hovořilo i přechodovou formou jazyka mezi horno- a dolnolužickou srbštinou, došlo k historicky vzniklému správnímu oddělení Horní a Dolní Lužice i k jejich oddělení faktickému. Odpor lužickosrbské strany byl poměrně slabý a opožděný⁶⁸.

Po komunistickém převratu v Československu pokračovala nějaký čas v činnosti Společnost přátel Lužice, její činnost však byla ohrožena politickými čistkami, v padesátých letech byl vyvíjen nátlak na její rozpuštění. Nakonec se Společnosti přátel Lužice podařilo vyjednat její přechod s celým jejím majetkem do Společnosti Národního muzea. V rámci této společnosti tak nadále působil Sbor pro studium lužickosrbské kultury. Po vzniku NDR již nebyli do Prahy vysíláni lužickosrbští studenti a budova Lužického semináře byla převzata ministerstvem školství. Budova pak sloužila jako ubytovna pro zahraniční studenty. V roce 1960 byla budova Společnosti

---

⁶⁴ Zhruba oblast mezi Budyšínem a městy Kamenz a Hoyerswerda

⁶⁵ Katolická církev zpravidla nezakládala v zemích bez náboženské svobody pro katolíky nové diecéze, nýbrž pouze apoštolské administratury, v čele s titulárním biskupem. Zhořelecko patřilo do konce druhé světové války církevněsprávně pod Vratislavské arcibiskupství, proto byla po postoupení Slezska Polsku zřízena apoštolská administratura ve Zhořelci v roce 1972.

⁶⁶ Pouze hnědouhelné oblasti u Lipska a v Lužici. Pro devastaci části Lužice byla rozhodující o trochu vyšší kvalita zdejšího hnědého uhlí

⁶⁷ Je otázkou kolik z nich byli Lužičtí Srbové. Nicméně právě přesídlování obyvatel kvůli těžbě způsobilo citelný pokles ve statistikách udávaného počtu lužickosrbských obyvatel na dnešních zhruba 50 000.

⁶⁸ Lužický spisovatel Jurij Koch poukázal na 10. Spisovatelském kongresu NDR v roce 1987 na negativní důsledky těžby

Národního muzea vyvlastněna a předána do vlastnictví státu. Sloužila jako administrativní prostor vysokých škol, pouze v přízemí zůstala lužickosrbská Hórnikova knihovna pod správou Sboru pro studium lužickosrbské kultury. V roce 1975 byla na příkaz ministerstva vnitra rozpuštěna Společnost Národního muzea a nahrazena Společností přátel Národního muzea, v níž působila Sekce pro studium lužickosrbské kultury.

9. Spolková republika Německo po sjednocení

Ke sjednocení Německa došlo 3. října 1990. Předcházela mu smlouva o sjednocení mezi NDR a SRN ze srpna 1990⁶⁹. Sjednocení bylo ještě předtím mezinárodně posvěceno zářijovou dohodou 4+2 mezi někdejšími vítěznými mocnostmi a oběma německými republikami.

Dle článku 3 smlouvy o sjednocení se okamžikem sjednocení stal v nových spolkových zemích účinným Základní zákon SRN (*Grundgesetz*; dále jen GG)⁷⁰. V základním zákoně je v článku 3 odstavci 3 větě první (jazyk) až dodnes jediná norma se silou spolkového ústavního zákona, která chrání menšiny.

Článek 3, odstavec 3 GG zní:

*Nikdo nesmí být znevýhodňován ani zvýhodňován kvůli svému pohlaví, rodu, rase, řeči, vlasti a původu, svému náboženskému nebo politickému smýšlení.
Nikdo nesmí být znevýhodněn kvůli svému postižení.*

Pro příslušnost k lužickosrbskému národu nesmí být nikdo znevýhodněn. Nerovné zacházení pro vlastnosti uvedené v čl. 3 odst. 3 je nepřijatelné. Tento článek stanoví požadavek formálně-právní rovnosti, otázku sociální nerovnosti, kdy příslušnost k menšině je sama o sobě znevýhodňující, článek neřeší. Z tohoto hlediska případná „pozitivní diskriminace“ ve prospěch znevýhodněných skupin obyvatel v zásadě není v rozporu s Základním zákonem. Jedním ze základních principů Základního zákona je totiž princip sociálního státu.

Návrh zvláštního článku (čl. 20b) na ochranu národnostních menšin, který by byl formulován jako cíl státu, nebyl přijat.

Návrh čl. 20b GG zněl:

---

⁶⁹ BGBl. II, S. 889

⁷⁰ Základní zákon je ústavou SRN. Není označen jako ústava pro jeho předpokládanou dočasnost a přechodnost v době jeho přijetí (1949).

Stát respektuje identitu etnických, kulturních a jazykových menšin.

Návrh SPD šel ještě dál, když chtěl tento článek ještě doplnit o větu:

...(stát) chrání a podporuje národnostní a etnické menšiny německé státní příslušnosti.

Tento návrh byl diskutován v souvislosti s ústavní reformou při sjednocení Německa (přes panující shodu nebylo dosaženo kvalifikované dvoutřetinové většiny ve spolkovém sněmu).

V lužickosrbské veřejnosti způsobil neúspěch zvláštního článku na ochranu národnostních menšin zklamání, stejně jako to, že nebylo přehodnoceno znění čl. 116 GG, který směřuje pojem národnostní a státní příslušnosti, když stanoví že Němec ve smyslu Základního zákona je osoba s německou státní příslušností. V preambuli Základního zákona je německý národ označen jako státní národ SRN, podle většiny výkladů jde však o adjektivum vztahující se na zemi a stát a nikoli na národnost⁷¹.

Důvodem, proč dodnes nebyl schválen článek Základního zákona chránící národnostní menšiny je ten fakt, že by bylo problematické oddělit společensky žádoucí ochranu autochtonních menšin a politicky kontroverzní otázku postavení národnostních skupin přistěhovalců.

Smlouva o sjednocení SRN a NDR (viz výše) je podle spolkového zákona, přijatého k provedení smlouvy, součástí spolkového práva. Dva z mnoha dokumentů doplňujících smlouvu se výslovně vztahují na Lužické Srby, a to poznámka do protokolu č. 14 k článku 35 smlouvy a příloha č. 1 smlouvy, oba doplňující dokumenty mají podle článku 1 zákona ke smlouvě o sjednocení⁷² stejnou právní váhu jako smlouva samotná⁷³.

Poznámka do protokolu č. 14 k čl. 35 smlouvy zní:

- 1. Každý se může svobodně hlásit k lužickosrbské národnosti*
- 2. Je zaručeno zachování a další rozvoj lužickosrbské kultury*
- 3. Příslušníci lužickosrbského národa a jejich organizace jsou svobodní v pěstování a zachování lužickosrbské řeči ve veřejném životě*

⁷¹ Pastor, Thomas, Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland, Domowina-Verlag 1997, str. 80-81

⁷² BGBl. 1990 II, S. 885

⁷³ Publikovány ve spolkové sbírce zákonů pod BGBl. 1990 II, S. 905

4. Ústavněprávní dělba příslušnosti mezi spolkem a zeměmi zůstává nedotčena

Právní význam mají z těchto bodů body číslo 2. a 3. První i čtvrtý bod nestanoví nic, co by nevyplývalo z německého Základního zákona. Bod druhý stanoví závazek státu k podpoře lužickosrbské kultury a bod třetí záruku zachování dvojjazyčnosti.

Příloha č. 1 smlouvy o sjednocení obsahuje výjimku z § 184 zákona o soustavě soudů, podle kterého je jednacím jazykem němčina. V příloze se stanoví že právo Lužických Srbů užívat před soudy v domovských oblastech lužickosrbského obyvatelstva lužické srbštiny není § 184 zákona o soustavě soudů není dotčeno. Článkem 9 smlouvy o sjednocení je stanovena recepce těch právních norem NDR, které nejsou v rozporu se Základním zákonem. Takto byly recipovány prameny práva na ochranu Lužických Srbů v NDR.

Podle čl. 9 smlouvy o sjednocení byl recipován saský zákon na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva z roku 1948 a prováděcí nařízení k tomuto zákonu z roku 1951. Toto nařízení zaručuje Lužickým Srbům mimo jiné právo používat svá jména v lužickosrbské formě⁷⁴. Právní úprava vlastního jména spadá do konkurující kompetence, platí tedy zemské předpisy pokud pro danou věc není úprava spolková. Podle občanského zákoníku (BGB) je pro přijetí dítěte určující příjmení rodičů, křestní jméno spadá do záležitostí rodičovské péče. Dalším spolkovým předpisem je zákon o změně jména. Historicky se v Lužici vyvinula tradice dvojí formy uvádění jmen⁷⁵, k čemuž dochází i dnes, i když výše zmíněné nařízení připouští užívat jména v lužickosrbské formě i v úředním styku.

Podle Základního zákona došlo ke sjednocení z formálního hlediska vstupem tzv. nových spolkových zemí do SRN podle čl. 23 tehdejšího znění Základního zákona, členění NDR na země bylo obnoveno krátce před sjednocením ústavním zákonem NDR z 22. července 1990. Horní Lužice (Sasko) a Dolní Lužice (Braniborsko) zůstaly ve svých spolkových zemích nadále odděleny.

⁷⁴ Lužická srbština má jinou diakritiku než němčina a přechyluje příjmení žen, a to navíc rozdílně příjmení provdaných a neprovdaných žen.

⁷⁵ Do roku 1945 byl zápis jména v lužickosrbské formě v zásadě možný, občas ovšem docházelo k jeho poněmčení pro úřední potřebu. U příjmení se tak dělo buď jeho překladem (Wowčer – Schäfer) nebo transkripcí (Kšamař – Kschammer). Křestní jméno se pak překládalo, byl-li jeho ekvivalent v němčině (Arnošt – Ernst)

Ústava Svobodného státu Sasko z 27. května 1992 obsahuje několik článků, které se přímo i nepřímo vztahují na Lužické Srby. Především se jedná o článek 6:

- 1) *V zemi žijící občané lužickosrbské národnosti jsou rovnoprávními státními občany. Země zaručuje a chrání právo na udržení jejich identity stejně jako právo na pěstování a rozvoj jejich vlastní řeči, kultury a tradic, obzvláště prostřednictvím škol, předškolních zařízení a kulturních institucí.*
- 2) *Při zemském a komunálním plánování je třeba brát ohled na životní potřeby lužickosrbského národa. Je třeba udržet německo – lužickosrbský charakter oblastí s lužickosrbským osídlením.*
- 3) *Je zájmem země spolupráce Lužických Srbů překračující zemské hranice, obzvláště v Horní a Dolní Lužici.*

Dle jazykového výkladu jde v odst. 1 tohoto článku věty první o individuální právo, věta druhá (použitým zájmenem jejich) naznačuje kolektivní charakter tohoto subjektivního práva. Formulace článku 6 zavazuje stát Sasko k aktivnímu jednání vůči Lužickým Srbům. Odstavec 3 otevírá cestu nárokům vůči Sasku i Lužickým Srbům v Braniborsku.

Lex generalis vůči čl. 6 je čl. 5 saské zemské ústavy:

- 1) *Lid Svobodného státu Sasko tvoří občané německé, lužickosrbské i jiné národnosti. Země uznává právo na vlast.*
- 2) *Země zaručuje a chrání právo národnostních a etnických menšin německé státní příslušnosti na zachování jejich identity stejně jako na pěstování své řeči, náboženství, kultury a tradic.*
- 3) *Země dbá zájmů cizineckých národnostních menšin, jejichž příslušníci v zemi řádně pobývají.*

Článek 2 saské zemské ústavy o zemských symbolech má ve svém čtvrtém odstavci zvláštní ustanovení o symbolech Lužických Srbů⁷⁶ a Dolního Slezska (pro dnešní německou část Zhořelecka):

⁷⁶ Saská zemská ústava neurčuje národní symboly Lužických Srbů. Těmi jsou modrá, červená a bílá barva a vlajka z vodorovných pruhů těchto barev.

V oblastech s lužickosrbským osídlením mohou být vedle zemských symbolů rovnoprávně užívány i národní barvy a vlajka Lužických Srbů, ve slezské části země pak barvy a vlajka Dolního Slezska.

Specifický význam má čl. 10 odstavec 1 saské zemské ústavy:

Země má chránit půdu, ovzduší a vodu, zvířata a rostliny stejně tak krajinu jako celek, včetně osídlených oblastí.

Toto ustanovení bohužel při zásadní otázce pro přežití lužickosrbského národa, tedy rozšiřování těžebních oblastí, aplikováno nebylo (viz dále).

Po vzoru Braniborska (viz dále) byl v Sasku roku 1999 schválen zákon o právech Lužických Srbů ve Svobodném státu Sasko (Sorbenengesetz, dále jen SG). V jeho rozsáhlé preambuli se země Sasko zavazuje při vědomí toho, že Lužičtí Srbové nemají vlastní stát, k ochraně lužickosrbské identity do budoucna. Zároveň se hlásí k závazkům z mezinárodních smluv, dále k čl. 35 Smlouvy o sjednocení včetně poznámky do protokolu č. 14, článku 3 Základního zákona a článku 6 saské zemské ústavy.

Podle § 1 SG je za Lužického Srba považován každý, kdo se k této národnosti hlásí. § 3 vymezuje sídelní oblast lužickosrbské menšiny, jde o město Wojerecy a ty obce a části obcí v okresech Kamjenc, Budyšin a dolnoslezských okresech Horní Lužice, kde má většina z občanů státu lužickosrbské národnosti žijících ve státu Sasko svoji dědičnou vlast. Příloha k tomuto zákonu pak tyto obce vyjmenovává.

Zákon kopíruje braniborskou úpravu i v ustanovení Rady pro záležitosti Lužických Srbů při Saském zemském sněmu. Spolky a obce s lužickosrbským obyvatelstvem mají právo navrhnout členy této Rady (kterých je celkem 5), její charakter je poradní, výkon funkce člena je čestný.

Oproti braniborskému zákonu o Lužických Srbech se saský SG věnuje bližší postavení řeči ve veřejné oblasti. SG v tomto nahradil saský přechodný zákon o správním řízení, který připouštěl jednat s (zemskými, krajskými, okresními i obecními) úřady v lužické srbštině. § 9 odst. 1 SG výslovně připouští možnost jejího užívání před úřady i soudy, jakož i všemi veřejnoprávními institucemi Svobodného státu Sasko. Odstavec 2 tohoto paragrafu přikazuje Sasku zasazovat se o to, aby se spolkové instituce i soukromé subjekty působící v lužickosrbském sídelním prostoru

rovněž řídily odst. 1 § 9 SG. § 10 SG přikazuje saským institucím v lužickosrbském sídelním prostoru mít dvojjazyčné nápisy.

Braniborská zemská ústava chrání práva lužickosrbské menšiny, vedle obecných ustanovení zakazujících diskriminaci, v článku 25:

- 1) Je zaručeno právo lužickosrbského národa na ochranu, udržení a pěstování jejich národní identity a dědičného sídelního prostoru. Země, obce a svazky obcí podporují naplňování tohoto práva, obzvláště podporují kulturní samostatnost a účinné politické spolupůsobení lužickosrbského národa.*
- 2) Země působí při zajišťování kulturní autonomie Lužických Srbů překračující zemské hranice.*
- 3) Lužičtí Srbové mají právo na zachování a podporu lužickosrbského jazyka a kultury ve veřejném životě a jejich zprostředkování ve školách a školkách.*
- 4) V oblasti s lužickosrbským osídlením musí úřední nápisy zahrnovat nápis v lužické srbštině. Lužickosrbská vlajka má barvu modrou, červenou a bílou.*
- 5) Úpravu práv Lužických Srbů stanoví zákon. Ten zajistí v záležitostech Lužických Srbů spolupůsobení jejich zástupců.*

Ve větě první odstavce 1 je právo Lužických Srbů na ochranu formulováno jako závazek státu, nikoli jen jako prostředek ochrany. Je formulováno jako kolektivní právo, tedy subjektivní právo skupiny osob (Lužických Srbů). Aktivní legitimaci (tedy otázku reprezentace této skupiny) pro případnou žalobu před Braniborským ústavním soudem ústava ani zákon neurčuje, aktivní legitimaci Domowiny jako organizace Lužických Srbů braniborský ústavní soud při řízeních o stížnostech proti povolení těžby hnědého uhlí v Dolní Lužici neuznal (viz dále).

Záležitosti překračující hranice území Braniborska nemohou být jen jeho záležitostmi, proto odstavec 2 zavazuje k odpovídajícímu jednání (zejména smlouvám s ostatními zeměmi, jmenovitě Svobodným státem Sasko).

Ustanovení odstavce 5 bylo provedeno (braniborským) zákonem o Lužických Srbech ze 4. července 1994 (*Sorben (Wenden) Gesetz*, dále jen SWG)⁷⁷, kterým byla provedena i ustanovení odstavců 3 a 4.

---

⁷⁷ GVBl. Bbg I, S. 294

Podle § 5 SWG má být zřízena Rada pro záležitosti Lužických Srbů (dále jen Rada), která má zajišťovat podíl Lužických Srbů na práci Braniborského zemského sněmu. Rada má 5 členů a její funkční období se shoduje s volebním obdobím zemského sněmu. Má charakter poradního orgánu zemského sněmu. Způsob volby členů Rady je dost nešťastný, neboť členy této rady volí plénum zemského sněmu, lužickosrbské spolky mají pouze právo navrhnout kandidáty. Pro návrh kandidátů svolávají lužickosrbské spolky Dolnolužická valná shromáždění.

§ 2 SWG považuje za Lužického Srba každého, kdo se k lužickosrbské národnosti hlásí, přičemž je dána naprostá svoboda přihlášení se k lužickosrbské národnosti. Odstavec 2 § 3 řadí do dědičného sídelního prostoru Lužických Srbů (viz výše větu první odstavce 1 čl. 25 braniborské zemské ústavy) všechny obce, ve kterých je dodnes doložitelná kontinuální lužickosrbská jazyková a kulturní tradice. Věta druhá tohoto odstavce vyjmenovává okresy, ve kterých se nacházejí takové obce.

§ 1 SWG chrání právo na identitu Lužických Srbů obdobně jako braniborská zemská ústava. Výslovně zapovídá jakékoli pokusy o nucení asimilace. § 10 SWG stanoví právo na možnost naučit se (ve škole) lužickosrbský jazyk, § 11 odstavec 1 stanoví povinnost uvádět v oblasti dědičného sídelního prostoru Lužických Srbů dvojjazyčné nápisy na úředních budovách a též označení ulic, náměstí atp.

Zvláštní forma ochrany národnostních menšin je obsažena ve spolkovém volebním zákoně (kterým se řídí volby do Spolkového sněmu)⁷⁸, který stanoví v § 6 odstavci 6 větě první 5% uzavírací klauzuli při poměrném přepočtu hlasů⁷⁹. Uzavírací klauzule ale podle druhé věty § 6 odst. 6 neplatí pro strany národnostních menšin. Tento zákon má vlastní definici národnostní menšiny – musí jít o německé státní příslušníky, kteří sídlí na určitém ohraničeném území a to již po jistou dobu. Definice je tedy „šita na míru“ autochtonním národnostním menšinám v Německu. Lužičtí Srbové všechna výše uvedená kritéria splňují (vedle nich ještě Dánové a Frísové), na rozdíl od mnohem početnějších menšin imigrantských, zejména Turků.

Článek 38 odst. 1 GG stanoví základní zásady voleb do spolkového sněmu, ke kterým patří zásada rovnosti. Výjimka z 5% uzavírací klauzule zvýhodňuje strany

⁷⁸ Spolkový volební zákon z 21. září 1990, BGBl. I S. 2059, ve znění zveřejněném 23. července 1993

⁷⁹ Základní zákon neurčuje, zda mají volby do Spolkového sněmu probíhat na základě poměrného nebo většinového systému. Volby do Spolkového sněmu jsou založeny na smíšeném volebním systému, nazývaném personalizovaný systém poměrného zastoupení.

národnostních menšin. Z hlediska obecného pravidla čl. 3 odst. 1 GG i speciální normy čl. 38 odst. 1 GG porušuje § 6 odst. 6 věta druhá volebního zákona princip rovnosti.

Ustanovení zvýhodňující strany národnostních menšin je v souladu s čl. 38, odst. 1 GG jen tehdy, pokud rozdíl mezi stranami národnostních menšin a ostatními regionálními a zájmovými skupinami představuje nutně důvod pro nerovné zacházení (viz výše výklad o čl. 3 GG). V § 6 odst. 6 lze spatřovat prvek „pozitivní diskriminace“, ovšem zcela opodstatněný, neboť pro národnostní menšiny je 5% uzavírací klauzule objektivně nedosažitelná a její upuštění u národnostních menšin představuje vyrovnání znevýhodněného postavení.

Jinou otázkou je soulad uzavírací klauzule se Základním zákonem v obecné rovině. Spolkový ústavní soud neshledal ve své judikatuře uzavírací klauzuli jako protiústavní, když argumentoval v souladu se zákonodárcem funkčností zastupitelského sboru vzešlého z voleb⁸⁰. Tento závěr je i v německé právní nauce sporný, neboť je v ní spatřován rozpor s čl. 38 GG, který stanoví mimo jiné pravidlo rovné volby, tak i s obecnou zásadou rovnosti (čl. 3 odst. 3 GG), zatímco samo zavedení uzavírací klauzule v Základním zákoně žádnou oporu nemá.

Lužičtí Srbové na rozdíl od Dánů v Jižním Šlesvicku této výjimky dosud nevyužívali, protože svoji politickou stranu založili až v roce 2005 (Serbska ludowa strana, předseda Hannes Kell). Při případné kandidatuře ve volbách do Spolkového sněmu by ani při upuštění od uzavírací klauzule jenom s hlasy Lužických Srbů nevystačila, při přepočtu by museli pro získání jednoho mandátu z 656 získat přibližně 0,15% hlasů, tedy asi 90 000 z přibližně 60 milionu voličů. Dnes je asi nejvýznamnějším lužickosrbským politikem poslanec v Saském zemském sněmu, člen poslanecké frakce PDS, německý i český právník Hajko Kozel (německý přepis Heiko Kosel).

Logickým doplněním výjimky podle spolkového volebního zákona je úprava v zákoně o politických stranách⁸¹. Tento zákon zaručuje státní příspěvek politickým stranám při dosažení určitého procenta hlasů získaných ve volbách do Spolkového sněmu a Evropského parlamentu, strany reprezentující národnostní menšiny

⁸⁰ Degenhart, Christoph, Staatsrecht I. Staatsorganisationsrecht, C. F. Müller, 2004, str. 16

⁸¹ Zákon o politických stranách ze 3. března 1989, BGBl. I, S. 327

kandidující ve volbách mají nárok na příspěvek i při nedosažení příslušného poměrného počtu hlasů.

Právní úprava voleb do zemských sněmů a komunálních voleb je při zachování demokratického principu volebního práva stanovených čl. 28 GG záležitostí zemského zákonodárství. Saský volební zákon rovněž stanoví 5% uzavírací klauzuli, bohužel této hranice na rozdíl od spolkového volebního zákona nezprošťuje strany národnostních menšin. Naproti tomu braniborský volební zákon⁸² úpravu analogickou k té spolkové má, když 5% uzavírací klauzule, kterou rovněž obsahuje, neplatí pro strany a politická či volební sdružení Lužických Srbů. Rovněž braniborský zákon o náhradě nákladů volební kampaně stanoví podobnou výjimku pro volební subjekty reprezentující Lužické Srby.

Oblast školství spadá podle Základního zákona do výlučné kompetence zemí. Proto je v jeho čl. 7 jen málo ustanovení obecných spolkových pravidel ve věcech školství. Jeho odstavec 4 stanoví svobodu volného zřizování a provozování soukromých škol. Toto základní právo je omezeno požadavkem schválení podle odstavce 2, pokud se má jednat o soukromé školy nahrazující školy veřejného systému vzdělání.

Saská zemská ústava (článek 6 odstavec 1 – viz výše), stanoví záruku státu za zřizování škol, předškolních zařízení a kulturních institucí pro Lužické Srby. Čl. 102 saské zemské ústavy potvrzuje svobodu zřizování soukromých škol. Braniborská zemská ústava takové výslovné ustanovení nemá, nepřímo je země Braniborsko zavázána k zřizování škol článkem 25 odst. 3 braniborské ústavy (záruka za možnost zprostředkování znalosti lužickosrbského jazyka). Svoboda soukromého školství je v Braniborsku zaručena v článku 30, odstavci 6.

Saský školský zákon z 3. července 1991⁸³ má dvě zvláštní ustanovení týkající se Lužických Srbů - § 2 se zabývá školami v německo-lužickosrbských oblastech a § 63 zajišťuje zastoupení pro lužickosrbskou menšinu v zemské radě pro vzdělání. Zmíněný § 2 tohoto zákona dává lužickosrbským dětem dvě možnosti – jednak pro žáky, jejichž rodiče si to přejí, možnost účastnit se výuky lužické srbštiny, dále

⁸² Zákon o volbách do Braniborského zemského shromáždění z 2. března 1994, GVBl. Bbg I, S. 38

⁸³ Ve znění z 16. července 2004, SächsGVBl. S. 298

možnost pro ty žáky, kteří lužickou srbštinu již ovládají, rozhodnout se pro výuku v lužické srbštině.

Velmi nežádoucí důsledky přinesl § 4a doplněný do saského školského zákona novelou ze dne 14. prosince 2000 (s účinností od 1. srpna 2001)⁸⁴. Tento paragraf stanoví minimální⁸⁵ i maximální⁸⁶ počet žáků na třídu a minimální počet tříd v ročníku⁸⁷. Na základě tohoto ustanovení nebyla ve školním roce 2001/2002 otevřena 5. třída školy v Chrošćících (Crosswitz), což vyvolalo obrovskou vlnu protestů jak v Lužici, tak v zahraničí. O dva roky později byla tato základní škola uzavřena úplně. V školním roce 2006/2007 má být zrušena škola v Pančicích-Kukowě (Panschwitz-Kuckau). Motivem těchto kroků jsou úsporná opatření saské vlády. § 4a v 4. odstavci bodu 4. sice připouští výjimky z tohoto pravidla ve prospěch Lužických Srbů, vycházejí ze saskou ústavou zaručených práv a mezinárodních smluv, těchto výjimek však zemská vláda nevyužila a svým byrokratickým přístupem tak ohrožuje budoucnost této menšiny.

V Braniborsku je nárok na výuku v lužické srbštině (vedle zemské ústavy) stanoven v § 10 v zákoně o Lužických Srbech (SWG - viz výše). Školství v Braniborsku upravuje braniborský školský zákon z 12. dubna⁸⁸. Tento zákon stanoví právo Lužických Srbů naučit se svému jazyku a právo na výuku stanovených předmětů, zejména svých dějin a kultury, v lužické srbštině. Dále stanoví právo Lužických Srbů na zastoupení v zemské a okresních školských radách. Nařízení z 1. června 2000 o školských záležitostech Lužických Srbů vymezuje vyučovací předmět lužická srbština buď jako druhý jazyk nebo cizí jazyk, lužickosrbské školy jako školy, které v lužickosrbském sídelním prostoru vyučují lužickosrbský jazyk a kulturu, dále nařízení vymezuje lužickosrbské školy zvláštního rázu jako školy, ve kterých se vyučují alespoň dva další předměty v lužické srbštině.

V současné době probíhá výuka lužické srbštiny na 25 školách v Braniborsku a na 43 v Sasku. Jde vesměs o školy typu B (viz školství v NDR), školami typu A zůstává lužickosrbská škola v Ralbicích a dvojjazyčné školy v Radworu, Worklecích a

⁸⁴ SächsGVBl. S. 513, 514

⁸⁵ Na základních školách alespoň 15 žáků na třídu, na každou další ve stejném ročníku 14. U středních škol je to 20 a 19, na gymnáziích 20 na každou třídu.

⁸⁶ Max. 28 žáků ve třídách všeho druhu.

⁸⁷ U škol 2 třídy na ročník a u gymnázií 3 třídy na ročník

⁸⁸ GVBl. I, 1996 S. 102

Budyšíně. V současnosti se úspěšně rozvíjí program Witaj, který připravuje lužickosrbské i německé děti na dvojjazyčnou výuku. Žáci s touto přípravou si lužickou srbštinu osvojují na slušné úrovni i když pak docházejí na školu typu B. Na některých z těchto škol se přistupuje k částečné dvojjazyčné výuce.

Základní zákon, saská ani braniborská ústava neobsahují žádné výslovné určení státní řeči. O postavení lužické srbštiny před soudy viz výše. Spolkové zákony upravující správní řízení (správní řád, sociální zákoník a daňový řád) stanoví jako úřední jazyk němčinu. Zároveň tyto zákony připouští Lužickým Srbům používat lužickou srbštinu jednak před úředníky, kteří ji rovněž ovládají (případné nedorozumění jde k tíži úřadu), jednak prostřednictvím tlumočnicka. Přijetím saského zákona o právech Lužických Srbů ve Svobodném státu Sasko v roce 1999 se Lužickým Srbům v Horní Lužici výrazně usnadnilo užívání jejich jazyka ve styku s úřady a soudy (viz výše). Braniborský zákon o správním řízení z 26. února 1993⁸⁹ stanoví jako úřední řeč němčinu, činit podání a jednat s úřady v jiné řeči je možno pouze prostřednictvím překladu a tlumočení na náklady účastníka řízení, při podání se lhůty počítají až od doby podání překladu. Avšak Lužičtí Srbové tak mohou činit ve svém sídelním prostoru na náklady úřadu, přičemž lhůty se počítají již od doby podání v lužické srbštině a nikoli od předložení překladu, který si zařídí úřad sám.

Otázky kultury spadají podle GG (čl. 30,70 a 83) zásadně do kompetence zemí, pokud GG přímo nestanoví konkrétní pravomoc v oblasti kultury Spolku (např. tiskové právo, rámcový zákon o VŠ, autorské právo atd.). Čl. 104a odst. 4 GG připouští, aby se Spolek finančně podílel na záležitostech zemí nebo obcí, tedy i na záležitostech kulturních. Čl. 106 odst. 8 stanoví, že pokud Spolek nařizuje jednotlivým zemím nebo obcím nějakou činnost spojenou se zvláštními náklady, ručí za dorovnání takových nákladů. V praxi je veřejná podpora lužickosrbské kultury poskytována prostřednictvím Nadace pro Lužickosrbský národ coby subjektu veřejného práva, do něhož přispívá Spolek jednou polovinou, Sasko třetinou a Braniborsko jednou šestinou.

Lužickosrbské tiskoviny, které vycházely v NDR, vycházejí i nadále, byť často v omezeném rozsahu. Večerník Nowa doba se přejmenoval na Serbske nowiny. Smlouva mezi zeměmi Sasko, Sasko-Anhaltsko a Duryňsko o zřízení televizní a

---

⁸⁹ ve znění zveřejněném v GVBl.I, 2004 S.78

rozhlasové stanice MDR (Mitteldeutsche Rundfunk) počítá s vysíláním pro národnostní menšiny. Programové zadání braniborské televizní a rozhlasové stanice ORB (Ostdeutschen Rundfunk Brandenburg) zavazuje k vysílání pro lužickosrbskou menšinu. V praxi pro Lužické Srby vysílají v neatraktivních časech rozhlasové kanály Radio Sachsen (spadá pod MDR) a ORB včetně zvláštního pořadu pro děti, v televizních stanicích MDR a ORB je Lužickým Srbům určen pravidelný měsíčník. Od roku 2001 vysílá kabelová stanice Oberlausitz TV rovněž jednou měsíčně pořad Serbske wokno.

Svoboda vyznání v SRN je zaručena Základním zákonem (čl. 4). Nejvýznamnější změnou v oblasti církevní správy po sjednocení Německa bylo povýšení apoštolské administratury ve Zhořelci na diecézi (spadá pod ní oblast Dolní Lužice). Většina Dolnolužických Srbů je však evangelického vyznání. Katolická Horní Lužice patří nadále do diecéze drážďansko-míšeňské. Smlouva mezi Svatým stolcem a Svobodným státem Sasko z roku 1997 v čl. 10 zaručuje podporu lužickosrbské kultury ze strany katolické církve. Zcela mimo čas, prostor i právní řád SRN je v současnosti zákaz používání lužické srbštiny v klášteře Marijina Hvězda. Toto absurdní nařízení je určeno světským zaměstnancům klášterní nemocnice, kteří nemají před pacienty mluvit lužickosrbsky. Porušení tohoto zákazu má mít pracovněprávní důsledky, což je přinejmenším v rozporu s čl. 6 saské zemské ústavy a čl. 10 smlouvy mezi Svatým stolcem a Svobodným státem Sasko. V saské církvi evangelicko-luterské byl roku 2002 schválen církevní zákon o církevně právní autonomii lužickosrbských obcí, při vymezení oblasti působnosti se odvolává na výše uvedený saský zákon o právech Lužických Srbů ve Svobodném státu Sasko.

Ustanovení příkazující brát ohled na zájmy lužickosrbského obyvatelstva obsahují zemské zákony o okresním a obecním zřízení. Větší význam mají (rovněž zemské) předpisy o územním plánování a plány územního rozvoje vytvořené na jejich základě.

Hnědouhelná těžba, která za dob NDR devastovala oblasti Lužice, nepřestala být problémem ani po sjednocení. Po roce 1989 zde provádí těžbu společnost Laubag (roku 2002 převzata švédským koncernem Vattenfall). V dnešní době jsou povrchovými doly⁹⁰ ohroženy vesnice Prožym, Rowno, Mułkocy a Miłoraz, částečně i

---

⁹⁰ Jde o doly Welzow-Süd, Jänschwalde, Cottbus-Nord a Nochten, plánuje se znovuotevření dolu Reichwalde.

město Slepó a přírodní rezervace Łakomske gaty (rybníky) poblíž Chotěbuzi. Největší odpor však v devadesátých letech vyvolal neúspěšný boj o záchranu vesnice Rogow (něm. Horno).

Vesnice Rogow, jedna s nejzachovalejších lužickosrbským rázem v Dolní Lužici, navíc etnograficky zajímavá i z důvodu své lokalizace na východě Lužice, kde jsou patrné některé nářeční vlivy polštiny, měla podle rozhodnutí braniborské zemské vlády z roku 1994 ustoupit povrchovému dolu Jänschalde. Společnost Domowina, jeden občan vesnice Rogow jakož i sama obec Rogow se obrátily na braniborský ústavní soud se stížností proti rozhodnutí o rozpuštění obce, ve kterém spatřovaly rozpor s čl. 98 odst. 2 věty druhé braniborské ústavy: *Rozpuštění obce proti její vůli je možno jen na základě zákona*. Braniborský ústavní soud tuto stížnost uznal, protože o existenci obce bylo rozhodnuto zemskou vládou nikoli na základě zákona. Tím však boj o Rogow neskončil. Těžební lobby prosadila zemským sněmem v Postupimi zákon na podporu hnědého uhlí, rozpuštění obce Rogow a začlenění jejího území do území obce Jänschalde (Braunkohlengrundlagengesetz, schválen byl 7. července 1997)⁹¹. Podle tohoto zákona byla obec Rogow rozpuštěna ke dni příštích komunálních voleb (27. září 1998), jejím obyvatelům přislíbil právo na náhradu, které zahrnovalo i nárok na přesun celého společenství vesnice Rogow na jiné místo na území spadající k obci Jänschalde. Organizace Domowina a zemská poslanecká frakce PDS podaly k braniborskému ústavnímu soudu ústavní stížnost proti tomuto zákonu, v němž byl spatřován rozpor s čl. 25 odst. 1 braniborské ústavy (viz výše). Soud překvapivě tento rozpor neshledal a stížnost (poměrem hlasů 7 ku 2) zamítl. Dalším negativním faktem bylo v tomto procesu neuznání aktivní legitimity Domowiny jako reprezentace Lužických Srbů. V e výše uvedeném procesu z roku 1994, kde Domowina stála na straně obce i občana této obce, podávajících ústavní stížnost, se braniborský ústavní soud její aktivní legitimitu nezabýval. Úsilí o zachování Rogowa bylo poraženo, jeho území podléhlo rypadlům, většina jeho obyvatel (220 z 300) se rozhodla přestěhovat do nového Rogowa, který vznikl jako kopie starého Rogowa na okraji města Baršč (něm. Forst).

V Československu byla po pádu totalitního režimu obnovena činnost Společnosti Národního muzea a její sekce pro studium lužickosrbské kultury nadále mohla nést

---

⁹¹ GVBl. I, 1997 S. 72

název Společnost přátel Lužice. V 90. letech dále vznikly Spolek česko – lužické mládeže a Spolek česko – lužický. Roku 2003 se všechny tři spolky spojily do Společnosti přátel Lužice. Jejím cílem je podpora Lužických Srbů, uchování jejich kultury a rozvoj česko – lužických vztahů. Usiluje o znovuzískání budovy Lužického semináře pro svoji činnost. Jednání s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky zatím nevedly k tomuto cíli. Hórníková knihovna, která se nacházela v dolních patrech budovy, byla výrazně poškozena vltavskou povodní v roce 2002, její archivy se v současné době restaurují. Po povodni nebylo Společnosti přátel Lužice umožněno další užívání prostor Hórníkovy knihovny.

Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy se nadále vyučuje obor sorabistika (s důrazem na hornolužickou srbštinu). Na Akademii věd České republiky se sorabistice věnují ústavy Slovanský a Masarykův.

Výrazněji se v poslední době dostala problematika Lužických Srbů do povědomí české veřejnosti v souvislosti s protesty proti rušení lužickosrbských škol a proti pokračující povrchové těžbě uhlí (viz výše).

2. Mezinárodní a evropské aspekty postavení Lužických Srbů

1. Právo na sebeurčení národů

Právo na sebeurčení národů je uznávaným principem mezinárodního práva⁹². Podle něho má každý národ právo svobodně se rozhodnout pro zřízení vlastního nezávislého státu nebo pro jiný politický status⁹³. Aplikace práva na sebeurčení v podobě odtržení části území a vytvoření nového státu či připojení k jinému státu je však chápána jako krajní možnost. Mezinárodní společenství preferuje jeho užší výklad a aplikaci, s výjimkou ryze antikoloniálních nároků⁹⁴. Právo na sebeurčení znamená v užší podobě právo domoci se jisté míry autonomie a účasti na politickém procesu. Upřednostňováno bývá zachování územní celistvosti států a při vzniku nových států pak nezřídka dostává historické právo přednost před etnickým principem. Právo na sebeurčení není přiznáno národnostním menšinám (viz dále).

⁹² Deklarace zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (zásada V.), Dok. OSN A/RES/XXV; Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (článek 1), Dok. OSN A/RES/2200/XXI

⁹³ Potočný, Miroslav, Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část, C. H. Beck 1996, str. 7-8

⁹⁴ Balaš, Vladimír, Právo na sebeurčení, Právník 2/1997, str.143

Zásadním mezníkem ve vývoji práva na sebeurčení národů byla pařížská mírová konference, kde došlo k aplikaci koncepce amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, obsažené v jeho projevech i v jeho Čtrnáctibodovém programu spravedlivého míru. Tehdy ovšem převládla omezená aplikace práva na sebeurčení. Platilo to i po první světové válce, což dokládá známý případ Aalandských ostrovů⁹⁵. Nelze se divit, že se tehdy malý lužickosrbský národ práva na sebeurčení i přes versailleské ponížení Německa nedovolal.

Ještě hlasitěji se Lužičtí Srbové domáhali práva na sebeurčení po druhé světové válce, když požadovali připojení k Československu (viz kapitolu 1, bod 4). Pro poválečné uspořádání v Evropě nebylo ovšem rozhodující právo na sebeurčení, jakkoli bylo v programu Atlantické charty, nýbrž v Postupimi stvrzené jaltské rozdělení Evropy.

Výrazný posun v nahlížení na právo sebeurčení národů přinesla dekolonizace po druhé světové válce. Bylo zakotveno v kapitolách XI a XII Charty OSN o nesamosprávných a poručenských územích. Dále se objevilo v rezoluci Valného shromáždění o dekolonizaci z roku 1960.

Deklarace zásad mezinárodního práva upravující mírové, přátelské vztahy a spolupráci mezi všemi státy, přijata Valným shromážděním OSN roku 1970 u příležitosti 25. výročí vzniku OSN stanovila zásadu rovných práv národů a sebeurčení národů jako jeden ze základních principů (zásada č. 5).

V Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (o něm a jeho přijetí v NDR i SRN více v následujícím bodě) je právo na sebeurčení národů zakotveno hned v jeho prvním článku. Z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen Paktu) a jeho výkladu vychází i dnešní pojetí práva na sebeurčení národů.

Článek 1. Paktu zní:

- 1. Všechny národy mají právo na sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický statut svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj.*
- 2. Všechny národy mohou pro své vlastní cíle svobodně disponovat svým bohatstvím a zdroji bez újmy na jakýchkoli závazcích vyplývajících*

⁹⁵ Cassese, Antonio, *Self-determination of Peoples*, Cambridge 1995, str. 27-31

z mezinárodní hospodářské spolupráce, založené na vzájemné výhodnosti a mezinárodním právu. V žádném případě nesmí být národ zbaven svých vlastních prostředků k životní existenci.

3. *Státy, smluvní strany Paktu, včetně těch států, které jsou odpovědný za správu nesamosprávných a poručenských území, budou podporovat uskutečnění práva na sebeurčení a budou toto právo respektovat v souladu s ustanovením Charty Organizace spojených národů.*

Článek 1 paktu tedy přiznává právo na sebeurčení všem národům. Dle výkladu *a contrario* nemá toto právo národnostní menšina, ta má právo na ochranu podle čl. 27 paktu (o ochraně národnostních menšin více v kapitole 2 této části).

Přesné rozlišení mezi národem a národnostní menšinou je v teorii mezinárodního práva sporné. Známa je definice národa z hlediska článku 1 paktu od Antonia Casseseho⁹⁶: *Ty národnostní a etnické skupiny, které jsou jako součást multinacionálního státu ústavněprávně uznané a které nejsou menšinami, je třeba brát jako národy.*

Pozitivní části výše zmíněné definice odpovídá uznání Saska v čl. 5 saské zemské ústavy jako státu s více národnostmi, výslovně s lužickosrbským osídlením jako rovnocenným s Němci, v braniborské zemské ústavě stejně jako ve spolkovém Základním zákoně takové uznání chybí (viz část 1, kapitolu 9.). Problematickým je ovšem druhý požadavek, tedy aby tato skupina obyvatel nebyla menšinou. Zde je třeba brát na zřetel poměr počtu obyvatel příslušných skupin obyvatel, a to na území celého státu, dokonce i v případě, že tato skupina obyvatel v jistém regionu příslušného státu naprosto převažuje. Dnešní počet přibližně 50 000 Lužických Srbů představuje skutečnou menšinu v poměru k počtu obyvatel Německa, i Saska (4,3 milionu), kde většina z nich žije.

2. Ochrana národnostních menšin v mezinárodním právu

Otázka národnostních menšin byla tradičně považována za vnitrostátní záležitost. Ojedinelá ustanovení chránící konkrétní národnostní menšiny se objevují od 19. století – například Berlínská smlouva z roku 1878 se pokusila chránit tureckou (a též

---

⁹⁶ citováno in Pastor, Thomas, Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland, Domowina-Verlag 1997, str. 188

řeckou a rumunskou) menšinu v Bulharsku, některá ustanovení smlouvy z Konstantinopole z roku 1881 se týkala práv muslimů v Řecku.

Důležitým mezníkem ve vývoji mezinárodněprávní ochrany národnostních menšin byla pařížská mírová konference a vznik Společnosti národů. Ačkoli německá delegace na Pařížské mírové konferenci přislíbila chránit národnostní menšiny na svém území, neobsahovala Versailleská smlouva žádné záruky konkrétních práv příslušníků národnostních menšin s výjimkou požadavku plebiscitu při určení státních hranic v národnostně heterogenních oblastech Šlesvicka, části Horního Slezska a části Východního Pruska. Otázka Lužických Srbů nebyla ve Versailleské smlouvě pro její marginální význam v mezinárodním měřítku řešena. Z tohoto důvodu také nebylo pro Německo podmínkou pro přistoupení ke Společnosti národů v roce 1926, narozdíl od některých jiných států (např. pobaltských zemí), jednostranné prohlášení o závazcích k ochraně národnostních menšin. Ze Společnosti národů Německo vystoupilo po uchopení moci nacisty jednostranným prohlášením v říjnu roku 1933.

K rozvoji všeobecných mezinárodních pravidel o ochraně národnostních menšin došlo až po druhé světové válce na půdě Organizace spojených národů. Ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948 ustanovení o ochraně národnostních menšin ještě chyběla, protože Valné shromáždění zamítlo pro spornost rozsahu obecné normy všechny návrhy příslušných odborných komisí a subkomisí. První všeobecnou normou mezinárodního práva, která závazně zakotvila princip ochrany národnostních menšin, byl článek 27 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966⁹⁷ (viz dále).

NDR se členem OSN stala v roce 1973 poté co ratifikovala Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen pakt), v roce 1975 se východoněmecká delegace účastnila Helsinské konference, na které se zavázala k dodržování občanských a politických práv zakotvených v paktu a k jejich vymahatelnosti ve svém právním řádu. Vzhledem k neexistenci ústavního soudnictví v NDR (část 1 kapitola 8) nebyla dána možnost se práv z Paktu domáhat.

Dohoda o sjednocení mezi NDR a SRN (viz část 1, kapitolu 9) potvrdila v článku 11 kontinuitu mezinárodních smluv závazných pro SRN, ohledně mezinárodních

---

⁹⁷ Scheu, Harald Christian, *Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva*, Nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1998 str. 24-26

smluv zanikající NDR byl v článku 12 vysloven požadavek dalšího jednání mezi SRN a smluvními partnery NDR ohledně trvání závazků z těchto smluv. Dle článku 3 této smlouvy se okamžikem sjednocení stal v nových spolkových zemích účinným Základní zákon SRN s jeho článkem 25, který prohlašuje mezinárodní právo za součást spolkového práva. Touto generální recepční normou vychází právo SRN z monistické koncepce vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva.

V roce 1992 přijalo Valné shromáždění Deklaraci OSN o právech osob příslušejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Její ustanovení nejsou právně závazná, má povahu doporučeného přístupu, nevychází z ní ani žádný kontrolní mechanismus. Jejím hlavním přínosem formulace ochrany identity národnostních menšin jako kolektivního práva.

Z ostatních pramenů vztahujících se k ochraně menšin je třeba zmínit mezinárodní smlouvy proti diskriminaci⁹⁸, dále Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948 a nakonec i Římský statut mezinárodního soudního dvora, zejména zvláštní skutkovou podstatu genocidy.

SRN je členem OSN a je rovněž smluvní stranou Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

V mezinárodním paktu o občanských a politických právech (dále jen Paktu) je ochrana práv národnostních menšin zakotvena v článku 27:

Ve státech, ve kterých existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny, nesmí být osobám náležícím k těmto menšinám, ve společenství s ostatními příslušníky té příslušné menšiny, odepřeno právo na vlastní kulturu, výkon náboženského vyznání a užívání vlastního jazyka.

Známa definice menšiny ve smyslu článku 27 Paktu je obsažena ve Zprávě o právech osob patřících k etnické, náboženské a jazykové menšině, vytvořené v rámci subkomise pro potírání diskriminace a pro ochranu lidských práv, která je součástí komise OSN pro lidská práva⁹⁹. Článek 27 má být aplikován na *skupinu méně početnou ve vztahu ke zbytku populace státu, která není v dominantní pozici, jejíž příslušníci, jsou občany tohoto státu, mají etnické, náboženské nebo jazykové*

⁹⁸ Pro SRN je závazná Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva o diskriminaci v zaměstnání a povolání a Úmluva proti diskriminaci ve vzdělání

⁹⁹ Study on the Rights of People belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. Jejím autorem je zvláštní zpravodaj subkomise Francesco Capotorti

vlastnosti odlišující je od zbytku populace a vykazují vzájemnou vůli, byť i implicitně, směřující k zachování jejich kultury, tradic, náboženství nebo jazyka. Lužičtí Srbové splňují v podstatě všechny tyto předpoklady pro uznání jako menšiny dle čl. 27 Paktu.

Článek 27 Paktu je formulován jako individuální právo jednotlivců náležejících k menšin, nikoli jako kolektivní právo menšiny coby subjektu práva. Článek 27 nezavazuje k aktivnímu jednání ve smyslu pozitivní diskriminace, pouze stanoví závazek nerušit příslušníky národnostních menšin. Výčet jednotlivých práv (právo na vlastní kulturu, náboženství a jazyk) je velmi obecný a jejich konkrétní rozsah sporný.

Orgánem zřízeným k ochraně práv zaručených Paktem je dle čl. 28 paktu Výbor pro lidská práva (dále jen Výbor). Konkrétními prostředky k ochraně těchto práv jsou zprávy států coby smluvních stran Paktu o opatřeních a pokroku v uznávání práv podle Paktu (zprávy se podávají do jednoho roku ode dne, kdy se stát stal smluvní stranou Paktu a také kdykoli si to Výbor vyžádá). Podle čl. 41 mohou státy uznat příslušnost Výboru pro rozhodování o oznámení jiných států (pokud tyto rovněž uznaly pravomoc Výboru), SRN tuto příslušnost Výboru uznává. Fakultativní dodatkový protokol k Paktu schválený současně s Paktem připouští možnost obracet se na Výbor s individuální stížností jednotlivce dotčeného na právech zaručených Paktem (SRN dodatkový protokol ratifikovala v roce 1993).

Fyzickou existenci národů chrání i Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948. SRN dále přijala Římský statut mezinárodního soudního dvora, aplikovatelnost jeho hmotněprávních ustanovení před německými soudy umožnil formou adaptace zákoník mezinárodního práva trestního¹⁰⁰.

SRN je od roku 1950 členem Rady Evropy, v jejím rámci byla v devadesátých letech dvacátého století vytvořena řada dokumentů k ochraně lidských práv včetně práv národnostních menšin.

Nejvýznamnějším pramenem ochrany lidských práv v Evropě je Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, kterou SRN podepsala a ratifikovala již v padesátých letech dvacátého století, pro Lužické Srby se stala aktuální pochopitelně až po sjednocení (viz výše). Pro menšiny nejen národnostní má největší význam čl. 14 Úmluvy, který stanoví, že užívání práv a svobod přiznaných Úmluvou musí být

---

¹⁰⁰ BGBl. 2002 I S. 2254

zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu. Kontrolní mechanismus podle Úmluvy i dodatkových protokolů k ní zahrnuje jednak Evropskou komisi pro lidská práva (plní smírčí úlohu) a hlavně Evropský soud pro lidská práva. SRN přijala dodatkový protokol č. 11, takže se na Evropský soud pro lidská práva mohou obracet i jednotlivci s individuální stížností proti SRN, poté co vyčerpali ve své záležitosti všechny vnitrostátní opravné prostředky, ve lhůtě 6 měsíců od nenapadnutelného vnitrostátního rozhodnutí. Možná je i mezistátní stížnost dle čl. 33.

Dne 5. 11. 1992 byla ve Štrasburku přijata 11 státy včetně SRN¹⁰¹ Evropská charta menšinových a regionálních jazyků (dále jen Charta). Charta obsahuje katalog konkrétních opatření na ochranu a podporu menšinových a regionálních jazyků, z nichž státy mohou volit ta opatření, která budou provedena, což hodnotu Charty oslabuje. Stejně tak je slabý kontrolní mechanismus, smluvní strany předkládají generálnímu tajemníkovi Rady Evropy zprávu o přijatých opatřeních k provedení Charty jednak do jednoho roku od vstupu v platnost pro konkrétní smluvní stranu, další pak vždy po třech letech po podání první zprávy. Charta chrání menšinové jazyky, kterými jsou ty, kterými hovoří skupina obyvatel menší než je převažující obyvatelstvo příslušného státu. Nechrání nářečí většinových jazyků ani jazyky přistěhovalců (čl. 1). Část II. Charty vyjmenovává zásady a cíle, část III. je pak katalogem jednotlivých možných opatření pro jednotlivé oblasti (vzdělání, justice, správa, sdělovací prostředky, kulturní činnost a zařízení atd.).

Události na Balkáně v první polovině 90. let vedly členské státy Rady Evropy ke schválení Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin¹⁰² z roku 1995 (dále jen Rámcové úmluvy). Rámcová úmluva předně stanoví, že veškerá opatření zajišťující účinnou ochranu národnostních menšin (tedy práv kolektivních i práv individuálních) musí být uplatňována v rámci právního státu a respektovat územní celistvost a národní suverenitu států. Konkrétní ustanovení Rámcové úmluvy zavazují smluvní strany ke konkrétním opatřením na poli vzdělání, kultury, postavení jazyka atd. Jisté zlepšení pro národnostní menšiny by mohl představovat čl. 4 odst. 2 Rámcové úmluvy, který předpokládá ve prospěch národnostní menšiny i jistá opatření povahy pozitivně diskriminační, ovšem jen tam, kde je to nezbytné. Kontrolní mechanismus

¹⁰¹ SRN Chartu ratifikovala v roce 1998

¹⁰² Dodnes (počátek roku 2006) ji podepsalo 42 zemí, ratifikovalo ji 38 zemí

Rámcové úmluvy je obdobný jako u výše uvedené Evropské charty menšinových a regionálních jazyků. Dle čl. 24 je sledováním provádění Rámcové úmluvy pověřen Výbor ministrů Rady Evropy. Čl. 25 pak popisuje systém zpravodajství (smluvní strana podává generálnímu tajemníkovi Rady Evropy zprávu o legislativních a dalších opatřeních jednak do jednoho roku po vstupu Rámcové úmluvy v platnost pro příslušnou smluvní stranu, dále pak podává informace generálnímu tajemníkovi Rady Evropy pravidelně a kdykoli o to Výbor ministrů Rady Evropy požádá). Spolkový zákon k provedení Rámcové úmluvy vymezuje, na které menšiny se vztahuje (vedle Lužických Srbů dále Dánové, Frísové, Romové a Sintové).

3. Lužičtí Srbové a Evropská unie

Sloučením NDR a SRN se Lužice staly součástí Evropského společenství. Smlouva o Evropských společenstvích ani smlouva o Evropské unii neobsahuje psaný seznam lidských práv, tedy ani právo ochrany národnostních menšin. Jedním ze základních principů evropského práva je ovšem princip rovnosti a ochrana před diskriminací všeho druhu.

V roce 2000 byla smlouvou z Nice přijata Charta základních práv (dále jen Charta EU). Z pohledu menšin lze v Chartě EU rozeznat tři základní pilíře, rovnost, zákaz diskriminace a princip přiměřenosti¹⁰³. Rovnost je v článku 20 Charty EU formulována jako rovnost před zákonem, ze které přímo vyplývá zákaz diskriminace založené na jakékoli odlišnosti. Pod článkem 23 věnujícím se rovnosti pohlaví je uvedeno obecné pravidlo připouštějící možnost zvýhodnění menšinového zastoupení, tzv. pozitivní diskriminace.

Článek 19 Charty EU pak stanoví ochranu v případě odsunu, vyhoštění či vydání osob. Z článku vychází, že hromadný odsun, dříve mezinárodním právem akceptovaný prostředek k vytvoření etnicky homogenního státu, není přípustný. Článek 22 pak vymezuje nikoli ochranu, ale pouze respekt ke kulturní, náboženské a jazykové rozmanitosti. Článkem 43 Charty EU je vymezen její vztah k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv (viz kapitolu 2 této části). Pokud Charta EU obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a svobod, je smysl a rozsah těchto práv stejný.

¹⁰³ Bláhož, Klíma, Skála a kolektiv, Ústavní právo evropské unie, nakladatelství Aleš Čeněk, 2003

Charta nebyla přijata za součást primárního práva, byla však společně proklamována předsedy Evropského parlamentu, Rady a Komise. Je však všeobecně přijímána jako závazný popis základních práv¹⁰⁴. Její výrazný vliv na judikaturu Evropského soudního dvora se dá očekávat.

V rámci Evropské unie je kontrola dodržování lidských práv svěřena Evropskému parlamentu, Evropskému ombudsmanovi, Komisi, Radě ministrů a Evropskému soudnímu dvoru v Lucemburku. Hlavní odpovědnost za dodržování lidských práv nesou členské státy.

Evropská unie se v primárním ani sekundárním právu ochraně národnostních menšin, navzdory některým pokusům ze strany Evropského parlamentu vůči Evropské komisi, blíže nevěnuje. Její podpora národnostních menšin je převážně faktická cestou financování projektů podpory méně rozšířených jazyků a kultur ze strukturálních fondů, mimo jiné i prostřednictvím česko-německo-polského Euroregionu Nisa, na němž se na německé straně podílí Svobodný stát Sasko. Pominout nelze také evropskou zemědělskou politiku – vždyť Lužičtí Srbové jsou především venkované.

---

¹⁰⁴ Lenaerts, K., van Nuffel, P., *Constitutional law of the European Union*, 2. vydání, Thomson, Londýn 2005, str. 65

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se pokusil popsat nelehké úsilí o udržení identity lužickosrbského národa z pohledu právních předpisů, které byly a jsou pro život této národnostní menšiny určující.

Dnes se k lužickosrbské národnosti hlásí asi 50 000 osob, většina z nich žije v Horní Lužici, kde jsou dosud některé vesnice s převážným lužickosrbským charakterem. Jak dlouho se zde ještě jazyk udrží, si nedovolím odhadovat. Dolnolužická srbština stojí dnes na pokraji vymizení, jsou ovšem jisté pokusy o její oživení jak mezi nejmladšími, zejména projekt Witaj, tak i u starších obyvatel Dolní Lužice, kteří vědí o svých lužickosrbských kořenech, byť sami již lužickosrbsky nemluví.

Odmítám ideologický přístup k lužickosrbské otázce, především zažitý mýtus o NDR jako státu pozitivně nakloněného Lužickým Srbům, přes vstřícné kroky v oblastech školství a kultury docházelo právě za dob NDR k rozsáhlé devastaci lužické krajiny povrchovými doly, doprovázené přesídlováním obyvatelstva a jeho následnou asimilací. Za pozitivní jev považuji v poslední době viditelný zájem některých českých politiků o Lužické Srby, zejména v souvislosti se zavíráním škol v Horní Lužici. Avšak na rozdíl od některých z nich nehledám v Lužických Srbech žádnou historickou hráz vůči expandujícímu německému živlu, vidím v nich jen národ, zasluhující si naši zvláštní pozornost. Obzvláště jazyk Lužických Srbů, zejména pak hornolužická srbština, je pro Čechy mimořádně zajímavý. Má totiž blízko ke staré češtině, vyskytují se v ní například některé gramatické kategorie, které moderní čeština již nezná. Lužičtí Srbové mají navíc ze všech národů světa zřejmě nejvyšší počet aktivních literátů v poměru k velikosti národa.

Právě tak o Lužických Srbech píše ve svých občasných příspěvcích do Lidových novin spisovatel Ludvík Vaculík. Podle něho nelze na křehkou menšinu používat stejná měřítká jako na většinové obyvatelstvo. Největším problémem na německé straně je právě nedostatečné pochopení lužickosrbské otázky, která je jistě způsobená nedocenením ojedinělosti tohoto národa a jeho řeči, tak zajímavé pro jiné slovanské národy.

Literatura a právní prameny

Seznam použité literatury:

- Blahož, Klíma, Skála a kolektiv, Ústavní právo evropské unie, nakladatelství Aleš Čeněk, 2003
- Boháč, Zdeněk, České země a Lužice, Společnost Cyrila a Metoděje v Budyšíně a nakladatelství Sursum
- Cassese, Antonio, Self-determination of Peoples, Cambridge 1995
- Degenhart, Christoph, Staatsrecht I. Staatsorganisationsrecht, C. F. Müller, 2004
- Frotscher, Pieroth, Verfassungsgeschichte, 4. vydání, C. H. Beck, Mnichov 2003
- Hemmo, Klaus, Der weite Weg nach Europa, Patmos Verlag 2004
- Honzák, Pečenka, Vičková, Evropa v proměnách staletí, Libri, 1995
- Kolektiv autorů Právnické fakulty UK, Dějiny evropského kontinentální práva, Linde Praha a. s, 2. vydání, 2004
- Kühnl, Reinhard, Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten, 3. vydání, Kolín nad Rýnem 1978
- Lenaerts, K., van Nuffel, P., Constitutional law of the European Union, 2. vydání, Thomson, Londýn 2005
- Müller, Krieger, Vollrath, Dějiny Německa, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995
- Neustupný, Jiří, Pravěké dějiny Lužice, Společnost přátel Lužice, Praha 1946
- Pastor, Thomas, Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland, Domowina-Verlag 1997
- Páta, Josef, Lužice, nakladatelství Jos. R. Vilímek, Praha 1919
- Páta, Josef, Lužice, Společnost přátel Lužice, Praha 1946
- Potočný, Miroslav, Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část, C. H. Beck 1996
- Scheu, Harald Christian, Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva, Nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1998
- Schröder, Rainer, Rechtsgeschichte, Alpmann und Schmidt, , 5. vydání, Münster 2000
- Weber, Hermann, Dějiny NDR, Nakladatelství Lidové Noviny 2003
- Zmeškal, Vladimír, Lužičtí Srbové, Společnost Národního muzea v Praze, 1962

Právní prameny:

Před rokem 1918:

Sächsisches Elementar-Volksschulgesetz vom 6. 6. 1835, *GVBl. Königreich Sachsen 1835, S. 279*

Sächsisches Volksschulgesetz vom 26. 4. 1873, *GuABl. 1873, S. 350*

Preußisches Gesetz, betreffend die Geschäftssprache der Behörden, Beamten und politischen Körperschaften des Staats vom 28. 8. 1876, *GS 1876, S. 389*

Verordnung zur Ausführung des Gesetzes vom 26. 4. 1873, das Volksschulwesen betreffend vom 25. 8. 1874, *GuABl. 1874, S. 155*

Gerichtsverfassungsgesetz vom 27. 1. 1877, *RGBl. 1877 S. 41*

Reichsvereinsgesetz vom 19. 4. 1908, *RGBl. 1908 S. 151*

Výmarská republika:

Weimarer Reichsverfassung vom 11. 8. 1919

Sächsisches Übergangsgesetz für das Volksschulwesen vom 22. 7. 1919, *GVBl. Sachsen, 1919 S. 171*

NDR:

Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung vom 23. 3. 1948, *GVBl. Land Sachsen 1948, S. 191*

Verfassung der DDR vom 7. 10. 1949, *GBl. 1949, S. 5*

Erste Verordnung betreffend Förderung der sorbischen Volksgruppe vom 12. 9. 1950, *GVBl. Land Brandenburg 1950, S. 417*

Erste Durchführungsverordnung zum Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung vom 23. 3. 1948, vom 11. 1. 1951, *GVBl. Land Sachsen 1951, S. 47*

Gerichtsverfassungsgesetz vom 1952, *GBl. 1952 I, S. 983*

7. Durchführungsbestimmung zum Gesetz über die sozialistische Entwicklung des Schulwesens vom 30. 4. 1964, *GBl. 1964 II, S. 482*

Sozialistische Verfassung der DDR vom 6. 4. 1968, i.d.F. vom 7. 10. 1974, *GBl. 1974 I, S. 432*

4. Durchführungsbestimmung zum Gesetz über das einheitliche sozialistische Bildungssystem vom 20. 12. 1968, *GBl. 1969 II, S. 33*

Gerichtsverfassungsgesetz vom 1974, *GBl. 1974 I, S. 457*

SRN:

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. 5. 1949, *BGBI. 1949 S. 1*

Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands vom 31. 8. 1990, *BGBI. II, 1990 S. 889*

Einigungsvertragsgesetz, *BGBI. 1990 II, S. 885*

Bundeswahlgesetz vom 21. 9. 1990, *BGBI. I, S. 2059*

Schulgesetz für den Freistaat Sachsen vom 3. 7. 1991, i.d.F. vom 16. 7. 2004, *SächsGVBl. S. 298*

Verfassung des Freistaates Sachsen vom 27. 5. 1992, *GVBl. LSA Nr. 32, 1992*

Verfassung des Landes Brandenburg vom 20. 8. 1992, *GVBl. I, 1992 S. 298*

Wahlgesetz für den Landtag Brandenburg vom 2. 3. 1994, *GVBl. Bbg I, S. 38*

Verwaltungsverfahrensgesetz für das Land Brandenburg vom 26. 2. 1993, *GVBl. Bbg I, 2004 S.78*

Gesetz über die Schulen im Land Brandenburg vom 12. 4. 1996, *GVBl. I, 1996 S. 102*

Gesetz zur Förderung der Braunkohle im Land Brandenburg, zur Auflösung der Gemeinde Horno und zur Eingliederung ihres Gemeindegebietes in die Gemeinde Jänschwalde sowie zur Änderung des Enteignungsgesetz des Landes Brandenburg (Brandenburgisches Braunkohlengrundlagengesetz) vom 7. 7. 1997, *GVBl. I 1997 S. 72*

Gesetz über die Rechte der Sorben im Freistaat Sachsen vom 31. 3. 1999, *SächsGVBl., 1999 S. 161*

Gesetz über die Schulen im Land Brandenburg i.d.F. der Bekanntmachung vom 2. 8. 2002, *GVBl. I, 2002 S. 78*

Mezinárodní smlouvy:

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950

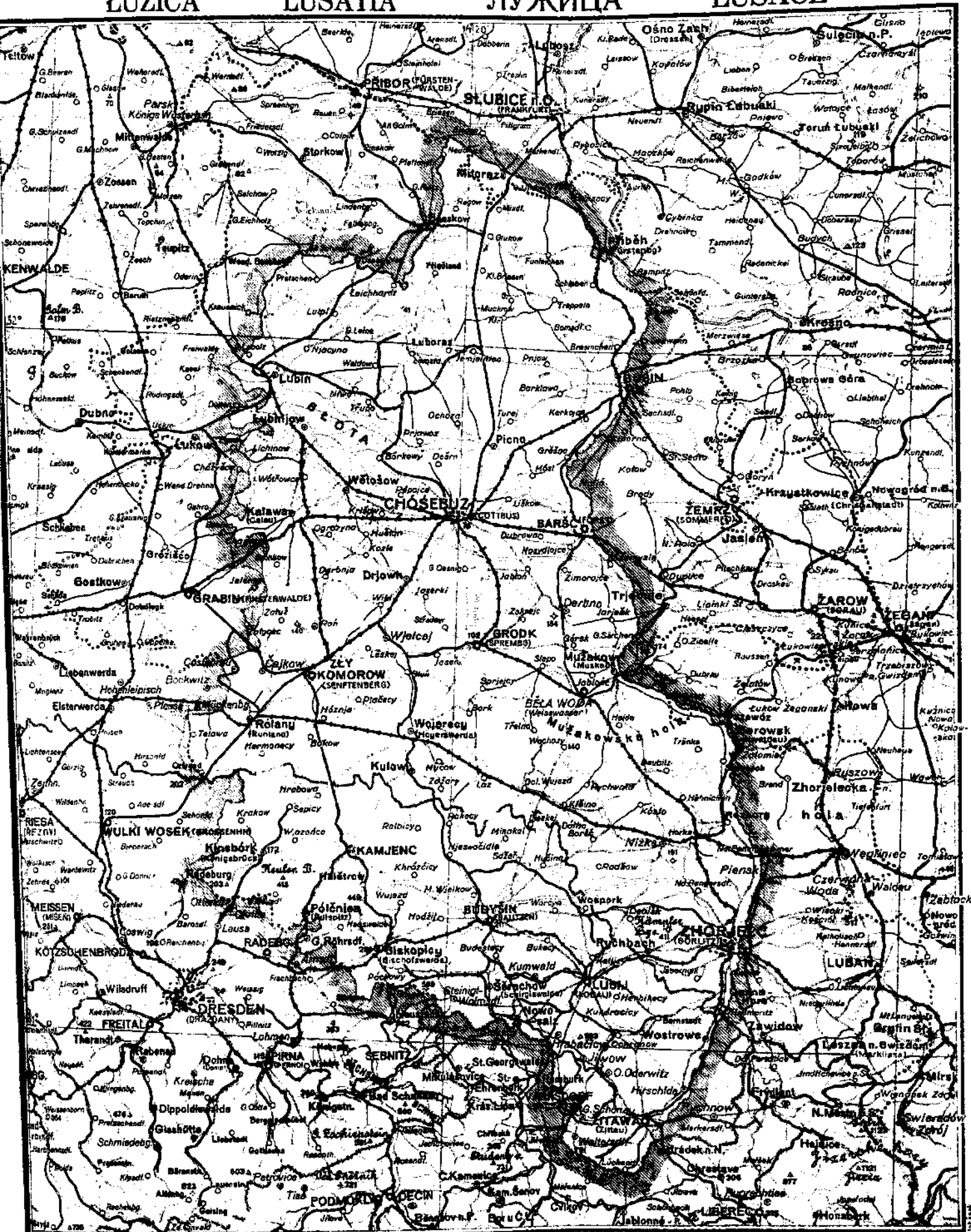
Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966

Evropská charta menšinových a regionálních jazyků z roku 1992

Evropská rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995

Příloha

V příloze je mapa Lužice předkládaná Lužickosrbským národním výborem při vyjednávání o samostatném lužickém státu po druhé světové válce.

Railway of double track
 Железная дорога двухколейная
 Chemin de fer à double voie

 Main railway of single track
 Железная дорога одноклейная
 Chemin de fer à une voie

 Railway of small gauge track
 Железная дорога узкоколейная
 Chemin de fer à voie étroite

Long distance highways
 for automobiles
 Автогазтрасы
 Autostrades

 Highways
 Шосейные дороги
 Chaussées

 Roads
 Дороги
 Routes

Historical frontier
 Историческая граница
 Frontière historique

 Required frontier
 Требуемая граница
 Frontière demandée

1:750,000

